

ОСОБИ:

Савло Прокопович Дикий, купець, важна особа в місті ¹⁾.

Борис Григорович, его свояк, молодий чоловік, порядно просвічений.

Марта Гнатівна Кабаниха, богата купчиха, вдова.

Тихон Іванович Кабанов, її син.

Катерина, его жінка.

Варвара, Тихонова сестра.

Кулігін, міщанин-самоук, що шукає *perpetuum mobile*.

Івась Кудряш, молодий чоловік, субект у Дикого.

Шапкін, міщанин.

Текля, богомілька.

Глаша, дівка в домі Кабанихи.

Паня з двома льокаями, стара 70-ти років.

Міщане обох полів.

Діє ся в місті Калинові, на березі Волги, літом.

Межи 3-ою та 4-ою дією минає 10 день.

¹⁾ У всіх осіб, окрім Бориса, ноша російська.

Дія перша.

(Публичний горід на високім березі Волги; за Волгою сільський вид. На сцені дві лавочці та кілька корчів.)

Поява перша.

КУЛІГІН (сидить на лавці, та дивить ся за ріку). КУДРЯШ і ШАПКІН проходжують ся.)

Кулігін (сьпіває) „Серед долини рівної, на гладкій висоті“... (перестає сьпівати). Чудо, справді чудо! Кудряшу! От, братчику ти мій, 50 років я оттак що дня дивлю ся на Волгу, тай не можу надивити ся.

Кудряш. Або що?

Кулігін. Вид незвичайний! Красота! Душа радує ся!

Кудряш. Та нехай там!

Кулігін. Роскіш! А ти: „та нехай там!“ Чи ви посліпли, чи не розумієте, що за красота в природі розлита?!

Кудряш. Ну, що с тобою балакати! Ти у нас антик, химик.

Кулігін. Механік, самоук-механік.

Кудряш. Усе одно. (Мовчанка)...

Кулігін, (показуючи в бік). А подивись ноти, братчику Кудряшу, хто се онде так руками розмахує?

Кудряш. От того? — Та се Дикий ганьбить свояка.

Кулігін. Тай найшов місце!

Кудряш. Їму скрізь місце! Хиба він боїть ся кого! Попав ся їму під руки Борис Григорович, то й їздить на нїм.

Шапкін. Вже то пошукати такого ганьбія, як у нас Савло Прокопович. За нїзащо чоловіка з'їздить.

Кудряш. Поганий мужик!

Шапкін. Тай Кабаниха несогірша.

Кудряш. Ну, та вона бодай хоть нїби то з набожності, а той, як із ланця урвав ся!

Шапкін. Нікому єго уговкати, то він і воює!

Кудряш. Мало в нас парубків таких, як я.. ми би єго відучили від грубянства.

Шапкін. А що-ж би ви зробили?

Кудряш. Нагрозили би порядно.

Шапкін. А то як?

Кудряш. Чотири, пять нас отак у сучах де небудь поговорили би з ним око в око — шовковий би став. А про нашу науку, то й не писнув би нікому, лише ходив би та обзиравався.

Шапкін. Не дурно-ж то він тебе хотів до війська віддати.

Кудряш. Хотів, та не віддав, значить то само, що нїщо. Не віддасть він мене: пронюхав він своїм носом, що я свою голову де-

шево не продам. Тото вам він страшний, а я з ним розмовити ся вмію.

Шапкін. Алé?

Кудряш. Та що: алé? Мене мають за грубана; за що-ж він мене тримає? Значить, я єму конче потрібний. От я его й не бою ся, нехай він мене боїть ся.

Шапкін. Ніби то він тебе не ганьбить?

Кудряш. Як не ганьбити? Він без того дихати не може. Та не попускаю й я: він слово, а я десять; плюне тай піде. Ні, вже я перед ним невільником не буду.

Кулігін. Хиба-ж брати приклад із него! Вже лінше стерпіти.

Кудряш. Ну, коли-ж ти такий розумний, то ти его перше навчи людськості, а потому й нас учи!... Жаль, що доньки у него самі підростки, великої ні одної нема.

Шапкін. А що-ж би?

Кудряш. Я би его тее! Бо страх я ласий на дівки! (Проходять Дикий і Борис. Кулігін здоймає шапку).

Шапкін (Кудряшеви). Уступім ся на бік, бо ще причепить ся. (Виходять).

Поява друга.

ТІЖ, ДИКИЙ І БОРИС.

Дикий. Чи ти приїхав сюди байдики бити? Дармоїде! Щезай мені в болото!

Борис. Свято; що-ж мені дома робити?

Дикий. Найдеш роботу, коли схочеш. Раз я тобі сказав, два рази сказав; „не смій ти зо мною здибати ся!“ А ти все своє! За мало тобі місяця? Куди не піди — він усюди!

Тьфу на тебе, проклятий! Ну чогож ти стоїш, як стовп! Кажуть тобі, чи ні, га?

Борис. Я й слухаю, що-ж міні ще робити?

Дикий (поглянувши на Бориса). Щезни ти в болото! Я с тобою, з езуїтом, і говорити не хочу! (Виходячи). От учепив ся! (Плює й виходить).

Поява третя.

КУЛІГІН, БОРИС, КУДРЯШ і ШАПКІН.

Кулігін. Що в вас, добродію, за процеси з ним? Ніяк ми не розберемо. І хоче ся вам жити у него та лайку слухати?

Борис. Де там хоче ся, Кулігіне! Неволя.

Кулігін. Та що вам, добродію, за неволя? позвольте вас запитати ся. Коли можна, добродію, то скажіть нам.

Борис. Чому-ж би не сказати? Ви знали бабку нашу, Анфісу Михайловну?

Кулігін. Ба та як не знати?

Кудряш. Як не знати?!

Борис. Отже вона зненавиділа батька за те, що вживив ся з панею — тай тому батько з мамою і жили в Москві. Мати розказувала, що вона і трьох днів не могла вибути з родиною, так дико їй видало ся.

Кулігін. Та як не дико! Що казати! Дуже вже треба привикнути, добродію.

Борис. Виховували нас родичі у Москві гарно, нічого для нас не жалували. Мене віддали до торговельної Академії, а сестру до пансіону, та раптом обоє й померли в холеру, от ми с сестрою й лишили ся сиротами. По тому ми чуємо, що бабка тут умерла й лишила заповіт, аби стрийко сплатив нам пайку, яка нам належить ся, але під умовою.

Кулігін. Під якою, добродію?

Борис. Коли ми будемо его шанувати.

Кулібін. Се значить, добродію, що вам своєї спадщини не бачити ніколи.

Борис. Та ні, се ще не все, Кулігіне: він уперед назбиткує ся над нами, наганьбить ся до схочу, тай скінчить усе-ж таки тим, що не дасть нічого, або маленько-що. Та й ще росповідати-ме, що з ласки дав, що й того би не варто.

Кудряш. Вже то в нас у купецтві така поведінка. А знов, хотьби ви его й шанували, то хиба-ж ему хто заборонить сказати, що ви нечемні?!

Борис. А, вже-ж! Він уже й тепер де-коли поворкує: „в мене, каже, свої діти, за що я чужим гроші дам? Сим би я своїх мусів оскорбити!“

Кулігін. Значить, добродію, погано з вами.

Борис. Якби я один, то міні би байка! Я би покинув усе, тай поїхав. Та сестри жаль. Він якось-то й за нею писав, та мамині свояки не пустили, написали, що хора. Яке-би то тут її жите було і подумати страшно.

Кудряш. А вже-ж. Хиба вони вміють обходити ся?

Кулігін. Якже ви у него живете, добродію, за яку плату?

Борис. Та за ніяку: „Жий, каже, у мене, роби, що скажуть, а плата, яку назначу“. Себ то по рокови він обчислить, як ему схоче ся.

Кудряш. У него вже така поведінка. У нас ніхто й писнути не смій за плату, виганьбить, на чім світ стоїть: „Ти, повідає, відки знаєш, що в мене на думці? Хиба ти

мою душу можеш знати? Ану-ж я схочу та тобі п'ять тисяч дам!" От і говори з ним. Але якось то він іще, від коли живе, ніколи такого не схотів.

Кулігін. Що-ж діяти, добродію! Треба догоджати як небудь.

Борис. Тож бо то й є, Кулігіне, що ніяк не можна. Їму то й свої ніяк догодити не можуть, а не то я!

Кудряш. Та хтож йому догодить, коли у него ціле жите стоїть на лайці? А вже найгірше за гроші, — ані одного рахунку не ма без лайки. Не один рад дарує й своє, аби лише відчепив ся. А — крий Господи, коли єго хто з рання розсердить! Цілий день чінає ся до всіх.

Борис. Тета що ранку с плачем просить усіх: „Батеньки, не розсердьте! Годубчики, не розсердьте!“

Кудряш. Та хіба встережеш ся! Вихопить ся на базар, тай амінь! Усіх мужиків переганьбить. Хоть на втрату проси, а він усе таки не відчепить ся без лайки. А по тому вже лає цілісінський день.

Шапкін. Словом: вояк!

Кудряш. Та ще й який вояк!

Борис. Та ось біда, коли єго вразить такий чоловік, що він єго вилаяти не сміє; гірка-ж тоді година домашнім!

Кудряш. Батеньки! Що то за сміху було! Якось то єго на Волзі, на перевозі, гузар вилаяв. То-то казив ся!

Борис. А що допало ся тоді домашнім! Після того цілісінські дві неділі ховали ся по подах та по закамарках. (Чути дзвін).

Кулігін. А се щó? Бачу, люде з вечірні? (Проходить кілька осіб у глибині сцени).

Кудряш. Ходім. Шанкіне, на гульки! Пощо тут маємо стояти. (Кланяють ся й відходять).

Борис. Ех, Кулігіне, страшенно мені тяжко тут, не можу привикнути! Всі на мене якось зизом дивлять ся, ніби я тут непотрібний, ніби перешкаджаю їм. Звичаїв я тутешніх не знаю. Я розумію, що все отсе — наше, руське, рідне, а про те ніяк не привикну.

Кулігін. І не привикнете ніколи, добродію.

Борис. А чому-ж ні?

Кулігін. Люті звичаї, добродію, в нашім місті, люті. В міщанстві, добродію, ви нічого не побачите, окрім грубанства та страшенної бідности. І ніколи нам, добродію, не вибити ся із сеї скаралуці! Бо чесною працею нам ніколи не заробити більше, як на насущний хліб. А в кого гроші, добродію, той старає ся бідного поневолити, аби за єго даремну працю ще більше грошей назгортати. Знаєте, що ваш стрийко, Савло Прокопович, директорови поліції сказав? До директора поліції мужики прийшли жалувати ся, що він ані одному з них по людськи не виплатить. То директор поліції й каже єму: „Послухай, повідає, Савле Прокоповичу, заплати ти мужикам по-людськи. Що дня жалувати ся приходять.“ Отже стрийко ваш потріпав директора поліції по плечи, тай каже: „Чи то варто, ваше високоблагородіє, нам із вами про такі дурниці говорити! Богато у мене в році народу буває; порозумійтеж: не доплачу я їм по якій копійці на хлона, то мені й гаразд!“ От як, добродію! А межі собою, добродію, як вони живуть! Один під одним торг

підкопує, і не так задля користи, як із зависти. Ворогують одні на одних; заманюють у свої високі хороми п'яних голоп'ятників, таких, добродію, що й лиця людського на нїм нема, бо стерло ся. А ті їм, за малу ласку, на гербових аркушах пакосні брехні мажуть на ближніх. І пічне ся у них, добродію, суд та про-сеси і нема кінця мукам. Судять ся, судять ся тут, та в губернію поїдуть, а там уже їх і ждуть, та з радости у руки плещуть. Швидко казка каже ся, та не швидко діло робить ся; водять їх, водять, тягають їх, тягають; а вони ще й раді тій тяганині, їм тільки того й треба. „Я, каже, страчу, та вже-ж і ему допаде ся.“ Я було хотів усе те віршами показати...

Борис. А ви-ж умієте віршами?

Кулігін. По стародавньому, добродію. Я-ж таки начитав ся Ломоносова, Державіна... Мудрець був Ломоносов, дослідник природи... А й він із нашого, із простого стану.

Борис. От ви й напишіть. Се було-би цікаво.

Кулігін. Якже-ж можна, добродію! Ззі-дять, живого прожруть. Мені вже й так, добродію, за мою говірку допадає ся: та не можу я, — люблю бесіду розсипати! От іще про родинне жите хотів я вам, добродію, розказати; але колись инчим разом. А теж є що послу-хати. (Входять Текля та друга жінка).

Текля. Бла-аленіє, любко, бла-аленіє! Красота чудова! Та що вже й казати. В обі-цяній землі живете! І купецтво все нарід на-божний, добродійствами многими прикрашений. Щедрістю та подаєніями многими! Я така вдово-лена, така, матінко, вдово-лена, по само гор-ло! За те, що нас не забувають, то їм іще біль-

ше щедрот наросте, а особливо домови Кабанових. (Відходять).

Борис. Кабанових?

Кулігін. Фарисейка, добродію! Бідним дає, а домашніх заїла зовсім. (Мовчанка). Ой, коби-ж то мені, добродію, *perpetuum mobile* найти!

Борис. Що-ж би ви зробили?

Кулігін. Та якже, добродію! Адже-ж Англічане міліон дають; я би всі гроші повернув на громаду, віддав би на бідного. Працю треба дати міщанству. А то руки є, а робити нічого.

Борис. І ви надієте ся, що знайдете *perpetuum mobile*?

Кулігін. А вже-ж, добродію! Коби лише тепер на моделі грошей роздобути. Бувайте здорові, добродію. (Відходить).

Поява четверта.

Борис. (Сам). Жаль єго розчаровувати! Що за гарний чоловік! Мріє собі тай щасливий. А мені, видко, так і загирити свою молодість у сій дірі. Я вже й так прибитий ходжу, а тут іще дур голови бере ся! Ну, та й но що сего! Чи-ж то мені заходити в любові! Загнали мене, як товарину, заголомшили, а я ще з дуру влюбляти ся задумав? Тай в кого! В жінку, с котрою й поговорити ніколи не доведе ся. (Мовчанка) А проте не сходить вона мені з думки, хоть роби, що хоч. Ось вона! Іде з чоловіком, ну тай свекруха з ними! Ну, не дурак-же я! Подиви ся зза вугла тай махай домів. (Відходить. Із супротивного боку входять: Кабаніха, Кабанов, Катерина та Варвара).

Поява пята.

КАБАНИХА, КАБАНОВ, КАТЕРИНА та ВАРВАРА.

Кабаниха. Коли ти хочеш матір послухати, то скоро прийдеш туди, зроби-ж так, як я тобі наказувала.

Кабанов. Та якже я можу, мамуню, вас не послухати!

Кабаниха. Не дуже то нині старших шанують.

Варвара. (Про себе). Тебе би не пошанувати!

Кабанов. Я-ж, бачу, без вашої, мамуню, волі ані ступня ходу.

Кабаниха. Повірила би я тобі, мій приятелю, як би на свої очі не бачила та на свої вуха не чула, який то вже нині для родичів пошановок від дітей! Коби хоть тямилі кілька матери мук із-за дітей приймають.

Кабанов. Я, мамуню...

Кабаниха. Хотьби родителька щό коли й різкого на вашу гординю сказала, то можна би, міркую, стерпіти! А, ти як гадаєш?

Кабанов. Та коли-ж я, мамуню, не терпів вам?

Кабаниха. Мати стара, дурна: ну, а ви, молоді люде, розумні, не повинні нам, дурним і противити ся.

Кабанов. (Зітхаючи на бік) Ах, ти Господи! (Матери). Та чи сміємо-ж ми, мамуню, й подумати!

Кабаниха. Таке то з любови родичі острі на вас бувають, із любови вас і ганьблять: усе думають учити добру! Ну, а се нині не до впадоби. І підуть діточки по людях розпо-

сити, що мати воркїтлива, що мати дихати не дає, зо світа згонить. А, борони Господи, не догоди якимось словечком синовїї, — ого, вже пішла помовка, що свекруха заїла зовсїм.

К а б а н о в. Хиба-ж хто, мамуню, каже на вас ?

К а б а н и х а. Не чула, мій приятелю, не чула, брехати не хочу. Вже-ж як би я чула, я би с тобою, мій коханий, тоді не так заговорила. (Зітхає). Ох, гріх тяжкий ! Чи-ж то далеко до гріха ! Зайде бесїда близька серцю, ну тай согрішиш, розсердиш ся. Ні, мій приятелю, кажи, що хочеш про мене. Нікому не заборониш говорити : в очи не сміють, то поза очи будуть.

К а б а н о в. Та нехай усьне язик...

К а б а н и х а. Годї, годї, не божи ся ! Гріх ! Я вже давно бачу, що тобі жінка милїща від матери. Від коли ти вжив ся, я вже від тебе давньої любви не бачу.

К а б а н о в. По чім-же ви се, мамуню, бачите ?

К а б а н и х а. А по всїм, мій приятелю ! Мати чого очима не побачить, то в неї серце віще, вона серцем може чути. Чи тебе жінка від мене відвертає — не знаю.

К а б а н о в. Та ні-ж, мамуню, що ви, помилуйте !

К а т е р и н а. Ви-ж менї, мамуню, як рідна мати, тай Тихон вас любить.

К а б а н и х а. Ти би, бачу, могла й помовчати, коли тебе не питають ся ! Не борони, не бій ся — не ззім ! Адже-ж він менї син : ти сего не забувай. По що ти вискочила в очах помахати хвостом ! Може, аби бачили, як ти чоловіка любиш, га ? Знаємо ми, голубко, знаємо, в очи ти се всїм показуєш.

Варвара. (Про себе). Найшла місце навчати.

Катерина. Ви се за мене, мамуню, дурно говорите. Як при людях, так і без людей, я все одна, нічого я не вдаю.

Кабаниха. Та я про тебе й говорити не хотіла; а так зайшла бесіда.

Катерина. Та хотьби й бесіда, то за що ви мене вражаєте?

Кабаниха. Овва, яка ми славна птиця! Вже й образила ся!

Катерина. Та кому-ж мило терпіти напасть?

Кабаниха. Знаю я, знаю, що вам не до вгодоби мої слова, та що-ж діяти? Я вам не чужа, в мене за вас серце болить. Я давно бачу, що вам волі хоче ся. Ну, що-ж, діждете ся, поживете й на волі, як мене не стане. От тоді робіть, що хочете, не буде над вами старших. Але нагадаєте ви моє слово.

Кабанов. Та ми за вас, мамуню, день і ніч Бога просимо, аби вам, мамуню, Бог дав здоровля та всякого добра та щастя в усім.

Кабаниха. Ну, годі, перестань, будь ласкав. Може ти й любив матір, поки був нежонатий. А тепер... хіба тобі до мене: у тебе жінка молода.

Кабанов. Одно одному не вадить: жінка одно, а родительку я окремо шаную.

Кабаниха. То віддаш ти жінку за матір? Не повірю я сему, доки мого життя!

Кабанов. Та пощо-ж би міні віддавати? Я обох люблю.

Кабаниха. Ну, так, так, саме так, розмазуй! Я вже бачу, що я вам заваджаю.

Кабанов. Думайте, як хочете, на все ваша воля; але я не знаю чому я такий нещасливий родився на світі, що не можу вам догодити нічим.

Кабаниха. Що ти сиротою чинишся! Чого ти розплакався? Ну, який-же ти чоловік? Подивися на себе! Чи буде тебе жінка бояти після сего?

Кабанов. Та чого-ж їй бояти мене? Мені доста й того, що вона мене любить.

Кабаниха. Як то, чого бояти мене! Та чи не вдурів ти? Тебе не буде бояти мене ще менше. Який-же се порядок дома буде? Адже-ж вона тобі слюбна жінка. Хиба, по вашому, слюб нічого не значить? Та вже, коли тобі такі дурацькі думки зайшли в голову, то не плів би ти хоть при ній та при сестрі, при дівці; та-же й їй би йти за муж: а то вона балаканини твоєї наслухаєся, то потому чоловік нам спасибі скаже за науку. Бачиш, який то ще розум у тебе, а ти вже хочеш самовільно жити!

Кабанов. Та я, мамуню, й не хочу самовільно жити. Де вже мені самовільно жити!

Кабаниха. То, по твоєму, треба все ласкаво з жінкою? Вже й не крикнути на неї, не нагрозити?

Кабанов. Та я, мамуню...

Кабаниха (горяче). Хоть і любаса май! А! І се, може, по твоєму, нічого? А! Ну! кажи!

Кабанов. Та присяй Богу, мамуню...

Кабаниха (Зовсім холодно). Дурак! (зітхає) Що з дурнем говорити! Лише гріх, тай годі (Мовчанка). Я домів іду!

Кабанов. І ми зараз, лише раз-два по бульвару перейдемося.

Кабаниха. Ну, як собі хочете, лише диви ся, аби мені вас не чекати! Знаєш, я не люблю сего.

Кабанов. Ні мамуню! Заступи мене, Господи!

Кабаниха. Диви-ж ми ся! (Відходять).

Поява шеста.

ТІЖ без КАБАНИХИ.

Кабанов. От бачиш: усе мені за тебе допадає ся від мамуні! Таке то моє жите!

Катерина. Що-ж я сему винна?

Кабанов. А хто-ж винен? я вже не знаю.

Варвара. Де тобі знати

Кабанов. Усе дуркала: „жени ся, та жени ся, нехай би я хоть подивила ся на тебе, на жонатого“ А тепер мене живцем їсть, дихати на дає — а все через тебе.

Варвара. Та хіба-ж вона винна! Мати на неї напосіла ся, і ти также. Та ще каже-ш, що любиш жінку Гірко мені дивити ся на тебе (Відвертає ся).

Кабанов. Говори-ж тут! Що мені діяти?

Варвара. Ти знай своє діло: мовчи, коли вже нічого ліпшого не знаєш. Чого-ж ти тупцюєш? По очах бачу, що в тебе на думці.

Кабанов. Ну, а що?

Варвара. Звісно, що: до Савла Прокоповича хоче ся, випити з ним. Що, може ні?

Кабанов. Угадала.

Катерина. Ти, Тисю, швидче приходи, а то мамуня знову лаяти будуть.

Варвара. Ти швидче, справді, бо знаєш яке!

Кабанов. Та як не знати!

Варвара. Нам також не дуже то хоче ся із-за тебе лайку приймати.

Кабанов. Я на-крузі. Зачекайте. (Відходить.)

Поява сема.

КАТЕРИНА і ВАРВАРА.

Катерина. То тобі, Варварко, жаль мене?

Варвара (дивлячи на бік). Розуміє ся, жаль!

Катерина. То ти, значить, любиш мене? (Міцно цілує її).

Варвара. За що-ж би мені тебе не любити?

Катерина. Ну, спасибі тобі! Ти така добра, я сама тебе люблю страшенно (Мовчанка.) Знаєш, що мені шибнуло в голову?

Варвара. А що?

Катерина. Чому то люде не літають?

Варвара. Я не розумію, що ти кажеш.

Катерина. Я кажу: Чому люде не літають так, як птиці. Знаєш, мені иноді видає ся, що я птиця. Коли стоїш на горі, то так тебе й тягне летіти. От так би й розбігла ся, підняла руки, та й полетіла. Хиба спробувати тепер. (Розбігає ся.)

Варвара. Що се ти вигадуєш!

Катерина. (Зігхаючи). Яка я була жива! Я у вас зовсім зів'яла.

Варвара. Ти гадаєш, що я не бачу?

Катерина. Чи така-ж я була! Я жила, ні за що не журила ся, як птичка на волі. Матуся доглядали мене, як ока в голові зодягали мене, як ляльку, робити не силували; що хочу, бувало, те й роблю. Знаєш, як я ді-

увала? От я тобі й розкажу. Встану я, бувало, рано, коли літо, то піду до керниці, вмиюся, принесу з собою водиці, і всі, всі квітки дома пілью. В мене квіток було багато, багато. Потому підемо з матусею до церкви, всі, і захожі — у нас повен дім був захожих та богомілок. А прийдемо с церкви, то сядемо до якої там роботи, найбільше по аксамиті золотом, а захожі стануть оповідати: де вони бували, що бачили, життя всякі, або вірші співають. От-так до обіду час зійде. Далі старіці полягають спати а я по саду ходжу. Потому на вечірню, а в вечір знов оповідання та співи. Як любо було!

Варвара. Та же й у нас то само.

Катерина. Та тут усе ніби силуване. І страх я любила до церкви ходити! Бувало, ніби я в рай увійду, і не бачу нікого, і часу не тямлю і не чую, а служба божа вже й скінчила ся. Ніби усе те трівало одну хвилиночку. Матуся казали, що всі, бувало, ззираються на мене, що зо мною діє ся! А знаєш: у сонішну днину із вежі такий ясний стовп у низ іде і в тому стовпі ходить дим, не мов облаки, і бачу я, бувало, ніби ангели в тому стовпі літають та співають. А то, бувало, дівчиною, в ночі встану — у нас также скрізь лямпочки горіли — та де небудь у кутику молю ся до раня. Або рано-раненько у сад піду, ще до схід-сонця, впаду на коліна, і молю ся та плачу, а сама не знаю, про що молю ся і чого плачу; так мене й найдуть. І про що я тоді молила ся, чого просила — не знаю; нічого мені не треба всего у мене досить. А які сні мені снили ся, Варварко, які сні! Все або церкви золоті, або сади якісь чудові, і все співають неви-

дні голоси, і ципарисом пахне, і гори й дерева, ніби не такі, як звичайно, а як на образах маляють ся. Тай іще, ніби я літаю на воздухах, та літаю. І тепер деколи мені сниться ся, та мало коли, тай не те.

Варвара. А що-ж?

Катерина. (Помовчавши). Я швидко умру.

Варвара. Ігій на тебе!

Катерина. Ні, я знаю, що вму. Ох, дівчино, щось 'то зо мною не гарно, чудо якесь. Ніколи зо мною такого не було. Щось у мині таке незвичайне. Немов я знову жити починаю, або вже й не знаю.

Варвара. Що-ж тобі таке?

Катерина. (Бере її за руку.) А ось що, Варварко, гріх буде якийсь! Так мені чогось страшно, так мені чогось страшно! Немов я стою над безоднею і мене хтось туди тручає, а задержати ся мені ні за що. (Хапає ся рукою за голову).

Варвара. Що с тобою? Чи не хора ти?

Катерина. Здорова... Та ліпше би, аби я була хора, а то не гарно. Лізе мені в голову мрія якась. І нікуди я від неї не втечу. Думати стану — нічого не второпая, молити ся пічну — ніяк не відмолю ся. Язиком мелю слова, а в голові зовсім не те: немов мені лукавий у вухо шепче, та все про такі негарні річи. І таке мені верзе ся, що лякаю ся себе самої. Що зо мною? Мабуть се перед якоюсь бідою! В ночі, Варварко, не спить ся мені, все причуває ся шепіт якийсь: хтось так любо говорить зо мною, немов голубить мене, немов голуб воркує. Вже не снять ся мені, Варварко, як у перед, райські дерева, та гори; а немов мене

хтось обіймає так горяче-горяче і веде мене кудись, і я йду за ним, іду...

Варвара. Ну?

Катерина. Та що-ж се я кажу тобі: ти — дівчина.

Варвара. (Оглядаючися). Кажи! Я гірша, від тебе.

Катерина. Ну, що-ж мені казати? Соромно мені.

Варвара. Кажи, не бійся!

Катерина. Стане мені так душно, так душно дома, що втікла би. І така на мене думка заїде, що як би моя воля, то плавала би я тепер по Волві, на човні, співаючи, або в повозці гарній, обіймивши ся...

Варвара. Лише не с чоловіком.

Катерина. А ти по чім знаєш?

Варвара. Та як не знати!

Катерина. Ах, Варварко, гріх у мене на думці! Кілько я, бідна, наплакала ся, чого вже над собою не робила! Не мине мене той гріх. Нікуди втекти. Адже се не гарно, великий гріх, Варварко, що я другого люблю.

Варвара. Що мені тебе судити. В мене є свої гріхи.

Катерина. Що-ж мені діяти! Сили в мене нема. Де мені подіти ся? Я з туги що-небудь вироблю собі!

Варвара. Що ти! Що з тобою! От погоди, завтра брат поїде — подумаємо; може й бачити ся буде можна.

Катерина. Ні, ні, не треба! Що ти! що ти! Не дай, Господи!

Варвара. Чого-ж ти так налякала ся?

Катерина. Коли я з ним хоть раз побачу ся, то втечу з дому, не піду вже домів ні-защо в світі.

Варвара. А от, погоди, побачимо, як то буде.

Катерина. Ні, ні, і не кажи мені, я й чути не хочу!

Варвара. І хоче ся тобі сохнути! Та ти хоть умирай з туги, а чи пожалують тебе! А якже, надій ся! То що за неволя мучити себе! (Входить Пані з палицею та два льокаї в тригранних шапках із-заду).

Поява восьма.

ТІЖ І ПАНІ.

Пані. А що, красуні? Що тут робите? Парубків чекаєте, кавалерів? Вам весело? Весело? Краса ваша вас радує? А он куди краса веде (показує на Волгу). Он, он, у самий закрут! (Варвара всміхає ся). Чого смієте ся? Не радуйте ся! (Стукає палицею). Всі в огни горіти мете, в негасимім. Усі в смолі кипіти мете, ненаситній (відходячи), — он куди краса веде! (Відходить).

Поява девята.

КАТЕРИНА І ВАРВАРА.

Катерина. Ах, як вона мене налякала! Я вся дрожу, вона, бачу, пророчить мені щось.

Варвара. А на свою голову, відьмо стара!

Катерина. Що таке вона сказала? а? Що вона сказала?

Варвара. Пусте все. Не варто слухати, що вона плете. Вона всім о-так пророчить. За-молоду все грішила. Запитай-но ти, що про

неї розказують. Отже вмирати боїть ся. А чого сама боїть ся, тим і других лякає. Навіть усі хлопці від неї ховають ся, грозить на них палицею, та кричить (кривлячи ся): „всі в огні горіти мете!“

Катерина. Ах, ах, перестань! У мене серце застигло.

Варвара. Є чого боятися! Дурачка стара!

Катерина. Бою ся я, страшенно бою ся! Все вона мені в очах стоїть. (Мовчанка).

Варвара (оглядаючи ся). Що се брат не йде, он бачу буря надходить. (Буря).

Катерина (страшенно налякана). Буря! Тікаймо домів! Швидче!

Варвара. Що се ти?! вдуріла, чи що! Як же-ж ти без брата до дому покажеш ся?

Катерина. Ні, домів, домів! Бог з ним!

Варвара. Та чого-ж бо ти так дуже боїш ся? Буря ще далеко.

Катерина. А, коли далеко, то нехай, зачекаймо трошечки; а, справді, ліпше йти. Ліпше ходім!

Варвара. Та вже, коли що має бути, то й дома не сховаєш ся.

Катерина. Та все таки ліпше, все спокійніше; дома я передобразу, та Богу помолю ся!

Варвара. А я й не знала, що ти так бурі боїш ся. А от я не бою ся!

Катерина. Та як, дівчино, не боятися! Кожий повинен боятися. Не те страшно, що вб'є тебе, а те, що смерть тебе раптом застане так як стоїш, з усіми твоїми гріхами, з усіми думками лукавими. Мені умерти не страшно, але як подумаю, що от раптом я стану перед Богом, о-така, яка я осьде стою після сеї роз-

мови, — ось що страшно. Що́ то в мене на думці! Який гріх! страшно вимовити! (Грім) Ах! (Кабанов уходить).

Варвара. Ось брат іде (Кабанову) Біжи швидче! (Грім).

Катерина. Ах, швидче, швидче!

Дія друга.

Кімната в домі Кабанових.

Поява перша.

ГЛАША і ТЕКЛЯ входять.

Текля. Моя ти ластівочко, ти все за роботою! Що́ ти, любко, робиш?

Глаша. Господаря в дорогу виправляю.

Текля. Чи іде куди, сонічко наше?

Глаша. Їде.

Текля. А на довго, любко, їде?

Глаша. Ні, не на довго.

Текля. Ну, щаслива-ж єму дорога! А що́: буде господиня вити, чи ні?

Глаша. Не знаю вже, як тобі сказати.

Текля. Та чи виє вона коли у вас?

Глаша. Якось не чути.

Текля. Страх, як я люблю, ластівочко, слухати, коли хто гарно виє (Мовчанка). А ти, ластівочко, на старіцю вважай, аби чого не потягла.

Глаша. Хто вас розбере! усі ви, одно на одного наговорюєте, що з вами не гарно! Чиж то у нас вам, проходжим, не жите а ви все сварите ся та наговорюєте одно на одного; гріха ви не боїте ся.

Текля. Годі, матінко, без гріха: на в світі живемо. Я от що тобі скажу, ластівочко: Вам, простим людям, один ворог не дає супокую, а нам, проходжим людям, кому шість, а кому дванайцять; от і треба їх усіх побороти. Тяжко, ластівочко.

Глаша. А чому-ж на вас так багато?

Текля. Тото, матінко, ворог із ненависти за те, що праведно живемо. А я, ластівочко, не сварлива, на мене того не найде ся. Один у мене гріх, що правда, я сама знаю, що є: солодко попоїсти люблю. Ну, та що-ж? по нелющи моїй Господь посилає.

Глаша. А ти, Теклю, далеко ходила?

Текля. Ні, ластівочко. Я, немічна, далеко не ходила; але чути я багато чула. Кажуть, такі країни є, ластівочко, що й царів православних там нема, а салтани землею правлять. Ув одній землі сидить на троні Салтан Махнут турецький, а в другій — Салтан Махнут персидський; і судять вони, ластівочко всіх людей, і що тільки судять, усе неправедно. І не можуть вони, ластівочко, ні одної справи розсудити праведно, так уже їм Пан-Біг дав. У нас закон праведний, а в них, ластівочко, неправедний; що по нашому закону так виходить, а по їхньому все на виворот. І судді в їхніх країнах, ластівочко, самі неправедні; так їм, ластівочко і в просьбах пишуть: „суди мене, суддя неправедний“. — А то ще є земля, де всі люди з п'єси головами.

Глаша. Чому-ж із п'єси?

Текля. За невірність. Піду я, ластівочко, по купецтву полажу: Чи не дадуть чого бідній. Прощай тимчасом!

Г л а ш а. Прощавай (Текля відходить). Ото, які країни є! Яких то, яких див на сьвітї нема! А ми осьде сидимо, нічого не знаємо. Ще боле, що добрі люде є; хоть у ряди-годи почувеш, що на сьвітї божім робить ся; а то би ми дурнями й померли. (Входить Катерина та Варвара).

П о я в а д р у г а .

КАТЕРИНА і ВАРВАРА.

В а р в а р а (Глаші.) Тащи-ж ти пакунки на бричку, конї приїхали. (Катерині). Молоду тебе за муж віддали, погуляти ти дівкою не погуляла, то в тебе серце ще не втихомирило ся. (Глаша відходить).

К а т е р и н а. І ніколи не втихомирить ся.

В а р в а р а. Чому-ж?

К а т е р и н а. Така вже я вродила ся горяча! Менї було ще тільки шість років, не більше, то що я зробила! Вразили мене чимось дома, а се було під вечір, уже темно, я вибігла на Волгу, сіла в човен і відчалила від берега. Аж на другий день нашли мене верстов за десять.

В а р в а р а. Ну, а парубки зглядали ся на тебе?

К а т е р и н а. Як не зглядали ся!

В а р в а р а. Що-ж ти? Не вже не любила нікого?

К а т е р и н а. Ні, лише сміяла ся.

В а р в а р а. Адже-ж ти, Катрусю, Тихона не любиш.

К а т е р и н а. Ні, як не любити? Менї жаль его дуже.

В а р в а р а. Ні, не любиш. Коли жаль, то не любиш. Тай ні-защо, правду сказавши. І дур-

но ти передомною ховаєш ся! Давно я вже завважала, що ти любиш одного чоловіка.

Катерина (перелякана). По чім-же ти завважала?

Варвара. Як ти смішно говориш! Хибаж я маленька, чи що! Ось тобі перший знак: ти як побачиш єго, то вся в лиці переміниш ся. (Катерина спускає очі. Тай чи одно се...

Катерина (погнюпивши ся). Ну, кого-ж?

Варвара. Та-же ти й сама знаєш, по що називати?

Катерина. Ні, назви! По імню назви!

Варвара. Бориса Григоровича.

Катерина. Ну, так, єго, Варварко, єго. Тільки ти, Варварко, бій ся Бога...

Варвара. На, маєш! Ти сама вважай, не виговори як небудь.

Катерина. Ошукувати я не вмію, сховати нічого не можу.

Варвара. Ну, а без сего не можна; ти погадай, дети живеш! У нас увесь дім на сім стоїть. І я не шахрайка була, та навчила ся. Я вчора ходила на прохід, то бачила єго, говорила з ним.

Катерина. (Після недовгої мовчанки, загнюпивши ся). Ну, і щож?

Варвара. Кланяти ся тобі казав. Жаль каже, що бачити ся нігде.

Катерина. (Погнюпивши ся ще більше). Де-ж бачити ся! Тай по що...

Варвара. Скучний такий...

Катерина. Не кажи ти мені про него, змилосоуди ся, не кажи! Я єго й знати не хочу! Я буду чоловіка любити! Тися, голубчику мій, ні за кого я тебе не віддам! Я й думати не хотіла, а ти мене лякаєш.

Варвара. То не думай, хто-ж тобі каже?

Катерина. Не жаль тобі мене ні раз! Кажеш: не думай, а сама нагадуєш. Хиба-ж я хочу про него думати; та що діяти, коли з думки не сходить. Про що подумаю, а він так і стоїть перед очима. І хочу я себе перемогти, та ніяк не можу. Чи ти знаєш, що мене сьогодні в ночі знов ворог напастував. Адже-ж я була з дому втекла...

Варвара. Чудна ти якась, Бог є тобою! А по моему: роби що хочеш, аби лише шито та крито!

Катерина. Не хочу я так. Тай що тут гарного! Вже я радше буду терпіти, поки терпить ся.

Варвара. А як не втерпить ся, то що-ж ти зробиш?

Катерина. Що я зроблю?

Варвара. Еге-ж, що зробиш?

Катерина. Що мені тільки схоче ся, те й зроблю.

Варвара. Зроби, стрібуй, то тебе тут заїдять.

Катерина. Мені все одно! Я втечу тай годі.

Варвара. Куди-ж ти втечеш? Ти замужна жінка.

Катерина. Ех, Варварко, не знаєш ти мого характеру. Звісно, не дай Боже, аби до того дійшло. А вже коли дуже мені тут остогидне, то не вдержуть вони мене ніякою силою. Вікном утечу, у Волгу скочу. Не хочу тут жити, то й не буду, хоть ти мене ріж! (Мовчанка).

Варвара. Знаєш що, Катрусю! Як Тихон поїде, то спім у саду, в альтані.

Катерина. Та пощо, Варварко?

Варвара. Та хиба-ж не все одно?

Катерина. Бою ся я в незвіснім місци ночувати.

Варвара. Чого-ж боятися! Глаша з нами буде.

Катерина. Все якось боязко. Та я, про мене.

Варвара. Я би тебе не кликала, та мене саму мамуня не пустять, а мені треба.

Катерина (дивлячи ся на неї). Чого-ж тобі треба?

Варвара (сміє ся). Будемо там ворожити с тобою.

Катерина. Жартуєш либонь!

Варвара. Звісно, жартую; а то не вже-ж таки? (Мовчанка).

Катерина. Де-ж се Тихон?

Варвара. На що тобі єго?

Катерина. Ні, я так. Адже швидко їде.

Варвара. З мамунею сидять. замкнувши ся. Їсть вона єго тепер, як иржа залізо.

Катерина. Ба та за що?

Варвара. Ні-за-що, ні-про-що, а так уму-розуму навчає. Дві неділі в дорозі буде, не на очах! Міркуй сама! У неї геть серце розболить ся, що він на своїй волі гуляє. От вона єму тепер і надає наказів, один від одного грізніщий, та по тому перед образ поведе, забожити ся скаже, що все, що до капинки, так і зробить, як наказано.

Катерина. І на волі він не мов спутаний.

Варвара. А вже-ж, що спутаний. Він, як виїде, тай зає. Він тепер слухає, а сам думає, як би то єму вирвати ся, як найшвидче. (Входять Кабаниха і Кабанов.)

Поява третя.

ТИЖ, КАБАНИХА і КАБАНОВ.

Кабаниха. Ну, чи тямити ти все що я тобі сказала? Диви-ж ся, памятай! На чолі собі записи!

Кабанов. Памятаю. мамуню

Кабаниха. Ну, тепер усе готово. Коні приїхали, лише попрощати ся тобі, тай з Богом.

Кабанов. Так, мамуню, поря.

Кабаниха. Ну!

Кабанов. Чого-ж вам?

Кабаниха. Що-ж ти стоїш, хиба порядку не знаєш? Наказуй жінці, як жити без тебе (Катерина спустила очі в землю).

Кабанов. Та вона, бачу, і сама знає.

Кабаниха. Він ще й балакає! Ну, ну, наказуй! Аби й я чула, що ти їй наказуєш! А по тому приїдеш, то спитаєш, чи так усе сповнила.

Кабанов. (Стаючи протів Катерини.) Слухай мамуні, Катрусю!

Кабаниха. Скажи, аби не докоряла свекрусі.

Кабанов. Не докоряй.

Кабаниха. Аби шанувала свекруху, як рідну матір.

Кабанов. Шануй, Катрусю, мамуню, як рідну неньку.

Кабаниха. Аби не сиділа, зложивши ручки, як пані!

Кабанов. Роби що-небудь без мене

Кабаниха. Аби у вікна очей не палила.

Кабанов. Мамуню, та коли-ж вона...

Кабаниха. Ну, ну!

Кабанов. У вікна не зазирайте!

Кабаниха. Аби на молодих хлопців не зглядала ся без тебе.

Кабанов. Та що-ж бо се, мамуню, ей богу!

Кабаниха. (Остро). Що гримасуєш! Маєш сповняти, що мати каже! (З усміхом). Воно все ліпше, як наказано!

Кабанов. (Змішавши ся). Не зглядай ся на парубків. (Катерина остро дивить ся на него).

Кабаниха. Ну, тепер поговоріть з собою, коли що треба. Ходім, Варваро! (Відходять).

Поява четверта.

КАБАНОВ і **КАТЕРИНА** стоять мов задеревілі.

Кабанов. Катрусю! (Мовчанка). Катрусю! Ти не сердиш ся на мене?

Катерина. (Після недовгої мовчанки, похитавши головою). Ні!

Кабанов. Та чого-ж бо ти така? Ну, прости мене!

Катерина. (Все в тімже стані, легонько похитавши головою.) Бог с тобою. (Закривши лице рукою.) Вразила вона мене!

Кабанов. Коли все отак до серця припускати, то в сухоти швидко впадеш. Що єї слухати! Їй же треба що-небудь говорити! Ну, і нехай собі говорить, а ти попри уха пускай. Ну, будь здорова, Катрусю!

Катерина. (Кидаючи ся на шию чоловікови). Тися, не їдь! Змилосерди ся, не їдь! Голубчику! прошу я тебе.

Кабанов. Не можна, Катрусю. Коли мамуня посилають, то якже-ж мені не їхати!

Катерина. Ну, то бери-ж мене з собою, бери!

Кабанов. (Увільняючи ся з її обійм). Та не можна!

Катерина. А чому-ж, Тисю, не можна?

Кабанов. Страх, як весело є тобою їхати! Ви вже мене осьде заїли геть. Я рад, що вирву ся, а ти ще мені набиваєш ся.

Катерина. Та хиба-ж ти мене вже перестав любити?

Кабанов. Та не перестав; але с такої неволі втік би відай і від найкращої жінки! Ти-ж поміркуй: який вже я не є, а все-ж таки я мущина, ціле жите оттак жити, як бачиш, то втечеш і від жінки. Та коли я знаю теперечки, що дві неділі ніякої бурі надомною не буде, пугаютих на ногах нема, то чи-ж до жінки мені?

Катерина. Якже-ж мені любити тебе, коли ти такі слова кажеш?

Кабанов. Слова, як слова! Які-ж мені ще слова казати! Хто тебе знає, чого ти боїш ся! Адже-ж ти не сама, з мамунею лишеш ся.

Катерина. Не кажи ти мені про неї, не муч ти мого серця! Ах, лишенько-ж моє, лишенько! (Плаче.) Де мені, бідній, подіти ся? За кого мені вхопити ся! Батеньки мої, пропала я!

Кабанов. Та годі-ж бо!

Катерина. (Підходить до чоловіка і пригортає ся до него). Тисю, голубчику, коби ти лишив ся, або взяв мене с собою, як би я тебе любила, як би я тебе голубила, мого любого. (гладить его).

Кабанов. Не розумію я тебе, Катрусю! То від тебе слова не дібеш ся, не то кохання, а то так сама й лізеш.

Катерина. Тися, на кого ти мене покидаєш! Буде лихо без тебе! Буде лихо!

Кабанов. Ну, та коли-ж бо годі, то вже нічого діяти.

Катерина. Ну, то отщо! Возьми ти від мене яку-небудь присягу страшну...

Кабанов. Яку присягу?

Катерина. А от яку: аби не сміла я без тебе ніяким чином ані говорити с ким чужим, ані бачити ся, аби й думати я не сміла ні про кого, окрім тебе.

Кабанов. Та по що сего?

Катерина. Втихомири ти мою душу, змилосоуди ся надомною!

Кабанов. Як можна за себе ручити, чи-ж то мало що може шибнути в голову?

Катерина (падаючи на колінки). Аби мені не бачити ні батька, ні матери! Умерти без покаяння, коли я...

Кабанов (піднімаючи її). Що се ти! Що се ти! Який же гріх! Я й чути не хочу! (Голос Кабанихи: „Пора, Тихоне!“ Входить Кабаниха, Варвара і Глаша).

Поява п'ята.

ТІЖ, КАТЕРИНА, ВАРВАРА і ГЛАША.

Кабаниха. Ну, Тихоне, пора. Їдь з Богом! (Сідає). Сідайте всі! (Всі сідають. Мовчанка). Ну, бувай здоров! (Встає і всі встають).

Кабанов (підходячи до матери). Бувайте здорові, мамуню!

Кабаниха (жестом показує на землю). В ноги, в ноги! (Кабанов кланяє ся в ноги, потому цілює ся з матір'ю). Прощай ся з жінкою!

Кабанов. Бувай здорова, Катрусью! (Катерина кидає ся ему на шию).

Кабаниха. Що се ти на шию виснеш, безвстиднице! Не з любасом прощаєш ся! Він тобі чоловік — голова! Хиба-ж ти ряду не знаєш. У ноги кланяй ся! (Катерина кланяє ся в ноги).

Кабанов. Бувай здорова, сестричко! (Цілює ся з Варварою). Прощавай Глашо! (Цілює ся з Глашею). Бувайте здорові, мамуню! (Кланяє ся).

Кабаниха. Бувай здоров! Далекі проводи — непотрібні слѣози. (Кабанов відходить, за ним Катерина, Варвара та Глаша.)

Поява шеста.

Кабаниха (сама). От що то молоді! Смішно й дивити ся на них! Як би не свої, насміяла би ся до роспуку. Нічогісінько не знають, ніякого ряду. Попрощати ся по людськи не вміють. Добре ще, у кого дома старші, то на них дім і стоїть, поки живі. А те-ж, дурні, на свою волю хочуть: а як вийдуть на волю, то так і путають ся, на сміх та на публіку людям добрим. Звісно, дехто й пожалує, але більше все сміють ся. Та як же-ж не сміяти ся: гостей закличуть, посадити не вміють, та ще, чого доброго, забудуть кого з рідних. Сміх тай тільки! От так то старовина й пропадає. В не один дім і ввійти не хоче ся. А ввійдеш, то плюнеш, та чим борше геть. Що то буде, як старі люде повимирають, як світ стоятиме, вже й не знаю. Ну, та вже хоть то добре, що не побачу нічого. (Входить Катерина і Варвара).

Поява сема.

КАБАНИХА, ВАРВАРА і КАТЕРИНА.

Кабаниха. Ось ти чванила ся, що чоловіка любиш дуже; бачу я тепер твою любов.

Инча добра жінка, вирядивши чоловіка, півтора години вие, лежить на ганку; а тобі, видко, нічого.

Катерина. Та пощо! Ї не вмію я. На що людей смішити?

Кабанов. Штука невелика. Як бишь любила, то вивчилабишь ся. Коли не вмієш гарно, то хоть би про людське око; все-ж таки пристойніще; а то, видко, лише так говорить ся. Ну, я Богу молити ся піду; не перешкоджайте мені.

Варвара. Я піду геть від хати.

Кабаниха (ласкаво). А мені щó! Іди, гуляй, поки твоя пора прийде. Ще насидиш ся! (Відходять Кабаниха і Варвара).

Поява восьма.

Катерина (сама. Задумчиво). Ну, тепер тишина у нас дома настане. Ах, яка-ж нудьга! Хотьби діти чиї небудь! Щó за лишенько! Діточок у мене нема; все-ж би я й сиділа з ними та бавила їх. Дуже я люблю з дітьми розмовляти, — се-ж ангели. (Мовчанка). Кобия була маленькою вмерла, ліпше би було. Дивила би ся я з неба на землю, та радувала би ся всему. А то полетіла би так, аби ніхто не бачив, куди схотіла. Вилетіла би в поле і літалаби з василька на васильок за вітром, як мотиль. (Задумує ся). А ось що я зроблю: я зачну яку-небудь роботу на боже; піду до склепу, куплю полотна, тай буду шити сорочки, а потому роздам бідним. Вони за мене Богу помолять ся. Ото засядемо до шитя з Варварою тай не спам'ятаємо ся, як час мине; а тут Тисьо приїде. (Входить Варвара).

Поява девята.

КАТЕРИНА і ВАРВАРА.

В а р в а р а (накриває голову хусткою перед зеркалом). Я тепер гуляти піду; а вже Глаша постелить нам постелі в саду, мамуня дозволили. В саду, за малиною, фіртка, єї мамуня замикають, а ключ ховають. Я взяла ключ, а їм підкинула инчий, аби не завважали. На, ось дечки, може здасться (подає ключ). Як побачу, то скажу, аби приходив до фіртки.

К а т е р и н а (вжахнувши ся, відтручує ключ). По що! По що! Не треба! Не треба!

В а р в а р а. Як тобі не треба, то мені спотребить ся; возьми, не вкусить тебе, не бій ся.

К а т е р и н а. Та що се ти задумала, гріхотниче! Хиба-ж се можна! Чи подумала ти? Що ти? Що ти?

В а р в а р а. Ну, я багато балакати не люблю; тай ніколи мені. Мені гуляти пора. (Відходить).

Поява десята.

К а т е р и н а (сама, с ключем у руках). Що се вона робить? Що се вона придумує? Ах, божевільна, справді божевільна! Отсе-ж і погибіль! Отсе вона! Кинути єго, кинути далеко, в ріку кинути, аби не нашли ніколи. Він пече

руки, мов жар. (Подумавши). Ось як-то й гине наша сестра. В неволі кому весело! Чи-ж то одно що шибне в голову. Прийшла нагода, инча й рада: так, перехрестивши ся, й кине ся. А як-жеж се можна, не подумавши, не розміркувавши! В нещастє впасти лехко! А там і плач, поки твого житя, муч ся: тоді неволя ще тяжчою видасть ся (Мовчанка). Тай гірка-ж неволенька, ох, яка гіренька! Хто через неї не плаче! А найдужче ми, жінки! От хоть би й я тепер? — Живу, нуджу своїм світом, просвітку собі не бачу! Тай не побачу — видко. Чим далі, тим гірше! А тепер іще еей гріх на мене. (Задумує ся). Як би-ж то не свекруха!... Зломила вона мене... через неї мені й дім остогид; навіть стіни гидкі. (Задумчиво дивить ся на ключ). Кинути єго? Розуміє ся, треба кинути. І як се він мені в руки допав ся? На покусу, на погибіль мою. (Наслухає). Ах, хтось іде! Так серце й упало. (Ховає ключ у кишенью). Ні!... Нема нікого! Чого-ж се я так налякала ся! І ключ сховала... Ну, вже видко, там єму й бути! Видко, сама доля хоче сего! Та який-же-ж се гріх, коли я погляну на него раз, хоть із далеку! Та хоть і поговорю, то й се ще нічого! А як-жеж я чоловікови!.. Але-ж він сам не схотів. Та може й такої нагоди не буде, доки мого житя. Тоді й нарікай на себе: була нагода, та не вміла користати. Та що се я кажу, що я себе ошукую? Мені хоть умерти, та побачити єго! Перед ким я вдаю!... Кинути ключ! Ні, ні-защо в світі! Він тепер... Нехай буде, що буде, а я Бориса побачу! Ах, як би-ж то швидче ніч!...

Дія третя.

СЦЕНА ПЕРША.

Вулиця. Ворота дому Кабанових, перед ворітьми лавка.

Поява перша.

КАБАНИХА і ТЕКЛЯ (сидять на лавці).

Текля. Остатні часи, матінко, Марто Гнатівна, остатні, по всему видко — остатні. Ще у вас, у місті — рай і тишина, а по инчих містах то просто Содома, матінко: шум, біганина, їзда безперестанна! Люде так і снують, один сюда, другий туда.

Кабаниха. Нікуди нам квапити ся, сестричко, то ми й живемо го маленьку.

Текля. Ні, матінко, у вас у місті через те тишина, що багато людей, от хотьби наприклад і ви, добродійствами, як квітками, вкрашають ся; ось чому все й робить ся прохолодно та набоже. Адже-ж ота біганина, матінко, що вона значить! Се-ж суєта! От хотьби у Москві; бігають люде то в зад то в перед, не знати по що і нащо! Отсе-ж і суєта. Суєтні люде, матінко, Марто Гнатівна, то вони й бігають. Їму бачить ся, що він за орудкою біжить, квапить ся, бідний; людей не пізнає, їму бачить ся, що хтось его манить; а прийде на місце — пусто, нема нічого, лише мара. Тай іде, затуживши. А другому здає ся, що ніби він доганяє когось знакового! З боку свіжий чоловік зараз бачить, що нема нікого; а їму все здає ся, через суєту, що він доганяє. Бо суєта,

то немов туман. От у вас, у такий чудовий вечір мало хто й за ворота вийде посидіти; а в Москві тепер гульки та іграшки, а по вулицях то декуди аж ляск іде та стогін. Та щó то, матінко, Марто Гнатівна: вогненного змія почали запрягати: все, бач, задля скорости.

Кабаниха. Чула я, любко, чула.

Текля. А я, матінко, то на свої очі бачила; звісно, інші через суєту не бачать нічого, то він їм машиною показує ся, вони машиною й називають, а я бачила, як то він от-так-о (розп'ялює пальці) лапами робить. Ну, і стогін, набожні люде чують.

Кабаниха. Назвати можна усяко, нехай що і машиною; люде дурні, всему повірять. А мене хоть ти золотом обсиц, то я не поїду.

Текля. Се вже остатнє, матінко! Сохрани. Господи, від такого нещастя. А от іще, матінко, Марто Гнатівна, бачила я щось у Москві. Іду я рано-ранісінько, ще тільки на світ благословило ся, і бачу: на високому, превисокому домі, на даху стоїть хтось, лицем чорний. Вже самі догадуєте ся, хто. І робить він руками, немов би сипав щось, а ніщо не сипле ся. Тут я догадала ся, що се він полову сипле, а люде за дня в суєті своїй потайно забирають. Ось чому вони так і бігають, ось чому і жінки у них усі такі худі, тіла ніяк не нагуляють, та немов вони що загубили, або чогось шукають: на лиці сум, аж жаль.

Кабаниха. Усе може бути, любко любя! Теперішними часами, чого дивувати ся!

Текля. Тяжкі часи, матінко, Марто Гнатівна, тяжкі. Вже і час почав маліти.

Кабаниха. Як, сестричко, маліти?

Текля. Звісно, не ми, де нам завважати в суєті! А от розумні люде завважають, що в нас і час коротчий стає. Бувало літо й зима, то тягнуть ся, тягнуть ся, не діждеш ся кінця, а тепер і не счуєш ся, як пролетять. Воно то дни та години все ніби то ті самі лишили ся; але час, за наші гріхи, все коротчий та коротчий стає. От що розумні люде кажуть.

Кабаниха. І ще гірше, любко, буде.

Текля. Коби лише ми не дожили того.

Кабаниха. Може й діждемо. (Входить Дикий).

Поява друга.

ТІЖ і дикий.

Кабаниха. Що се ти, куме, волочиш ся так пізно?

Дикий. А хто-ж мені заборонить!

Кабаниха. Хто заборонить! кому треба!

Дикий. Ну, значить, нічого й балакати. Що-ж то я, в підданстві у кого, чи що? Ти ще чого тут? Якого чорта водяного?...

Кабаниха. Ну, ти не дуже то горлай! Найди собі дешевшу від мене! А я задля тебе за дорога! Махай своєю дорогою, куди направив ся! Ходім, Теклю, домів. (Встає).

Дикий. Стій, кумо, стій! Не сердь ся. Іще встигнеш бути й дома; адже дім твій не за горами. Він осьдечки!

Кабаниха. Коли ти за орудкою, то не горлай, а кажи по людськи!

Дикий. Ніякої орудки у мене нема, але я паний, от що!

Кабаниха. Що-ж ти мені тепер, хвалити себе накажеш за се?

Дикий. Анї хвалити, анї лаяти. А значить, я паний, тай годї. Поки не просплю ся, то вже сего поправити не можна.

Кабаниха. То махай, спи!

Дикий. Куди-ж я піду?

Кабаниха. Домів — куди-ж би?

Дикий. А як я не хочу домів?

Кабаниха. А чому-ж би ні, позволь запитати тебе?

Дикий. А тому, що в мене там війна веде ся.

Кабаниха. Та кому-ж там воювати? Адже ти там один-однісінький вояк.

Дикий. Ну, то що-ж, що я вояк? Ну, що-ж із того?

Кабаниха. Що? Нічо. Але й честь не велика, бо воюєш ти ціле жите з бабами. От що.

Дикий. Ну, значить, вони й мусять мені піддати ся. Хиба-ж я їм мав би піддавати ся?!

Кабаниха. Вже-ж дивую ся я тобі не помалу: стільки у тебе народу дома, а тобі одному догодити не можуть.

Дикий. А отже бачиш!

Кабаниха. Ну, чого-ж тобі треба від мене?

Дикий. А ось чого: розваж ти мене, аби я перестав сердити ся. Ти одна-однісінька на ціле місто вмієш мене розважити.

Кабаниха. Піди, Теклю, скажи прилагодити закуску яку (Текля відходить). Ходім у покої!

Дикий. Ні, я в покої не піду, в покоях мені гірше.

Кабаниха. Чим-же тебе розсердили?

Дикий. Та ще з самого ранку.

Кабаниха. Певно, грошей просили?

Дикий. Як би змовили ся, прокляті; то один, то другий цілий день лізуть.

Кабаниха. Видко, треба, коли лізуть.

Дикий. Розумію я се; та щож ти зо мною подієш, коли у мене серце таке! Вже-ж я знаю, що треба віддати, а все-ж таки по добру не можу. Приятіль ти мій і я тобі повинен віддати, а прийди ти у мене просити — вилаю. Я віддати віддам, але вилаю. Бо мені лише писни за гроші — а в мині аж закипить, аж закипить, тай годі; ну, і тоді за-ні-за-що вилаю чоловіка,

Кабаниха. Нема над тобою старших, то ти й брикаєш.

Дикий. Ні, ти, кумо, мовчи! Ти слухай! От які зо мною сторії бували. Якось-то, у великий піст, я говів, а тут нечиста сила підвела мужика: за грішми прийшов, дрова возив. Тай наднесло-ж его на гріх у такий час! Согрешив я таки: вилаяв, так вилаяв, що годі, — мало не вибив. Ось яке то у мене серце! По тому прощі просив, у ноги кланяв ся, присяйбо. По правді тобі кажу, мужикови у ноги кланяв ся. От до чого мені серце доводить: осьдечки на подвірю, в болоті ему й кланяв ся; при всіх людях ему кланяв ся

Кабаниха. А чому-ж ти так умисне сердиш ся? Се, куме, не гарно!

Дикий. Як умисне!

Кабаниха. Я-ж бачила, я знаю. Ти, коли бачиш, що просити у тебе чого небудь хочуть, то ти береш, тай умисне на кого небудь із своїх накинеш ся, аби розсердити ся, бо

ти знаєш, що до тебе, сердитого, вже ніхто не приступить. От-що, куме!

Дикий. Ну, що-ж великого? Кому свого добра не жаль? (Глаша входить).

Глаша. Марто Гнатівна, закуска готова: прошу!

Кабаниха. Що-ж, куме, ходи! Закуси, що Бог дав!

Дикий. Та нехай.

Кабаниха. Просимо. (Пускає Дикого наперед і відходить за ним. Глаша, зложивши руки, стоїть у воротах).

Глаша. Бачу, Борис Григорович іде. Чи не за стрийком? А може так гуляє? Мабуть так гуляє. (Входить Борис).

Поява третя.

ГЛАША, БОРИС, ПОТОМУ КУЛІПН.

Борис. Чи не у вас стрийко?

Глаша. У нас. А тобі-ж его треба?

Борис. Післами з дому, дізнати ся, де він? А коли у вас, то нехай сидить: кому его треба! Дома раді-радісенькі, що пішов.

Глаша. Коби то наша господиня була его жінкою, вона би его швидко прикрутила. Що-ж сея, дурна, стою с тобою? Прощай! (Відходить).

Борис. Ах ти, Господи! Хотьби одним оком подивити ся на неї! До дому ввійти не можна; тут непрошені не ходять. Ото раз жите! Живемо в однім місті, майже рядом, а побачиш ся раз на тиждень і то в церкві, або на дорозі, тай тільки! Тут, як вийде замуж, то так само як би єї поховали. (Мовчанка). Коби-ж я хоть не бачив єї зовсім: лекше би бу-

ло! А то бачиш иноді, та ще при людях; сто-
ма очима дивлять ся на тебе. Лише серце бо-
лить. Тай з собою ніяк не поладжу. Піду гу-
ляти а все впиню ся ось-де коло воріт. І по-
що я ходжу сюди? Бачити єї ніколи не можна,
а ще, не дай Боже, піде яка помовка, то єї
в біду заведеш. Ну, тай попав-же я в місточко!
(Іде ему назустріч Кулігін).

Кулігін. Що, добродію, гуляєте?

Борис. Еге-ж, гуляю собі, погода сего-
дня гарна.

Кулігін. Дуже гарно, добродію, гуляти
тепер. Тишина, повітре славне, ізза Волги з лу-
гів квітками пахне, небо ясне...

„Открылась бездна звѣздъ полна.

Звѣздамъ числа нѣтъ, безднѣ — дна.“

Ходім, добродію, на бульвар, там і душі
не ма.

Борис. Ходім!

Кулігін. От яке у нас місточко, добро-
дію! Бульвар зробили, а не гуляють. Гуляють
лиш у свята, тай то тільки вдають, що гуля-
ють, а сами ходять туди, сукні показувати.
Здибаєш хиба лише п'яного поліцая, як із шинку
домів потикає ся. Бідним, добродію, гуляти ні-
коли, у них день і ніч робота. Тай сплять во-
ни всего три години на добу. А богачі що ро-
блять? То, чому-ж би їм, бачить ся, не гу-
ляти, не дихати свіжим повітрем? Отже ні!
В усіх, добродію, ворота давно позамикані і со-
баки поспускані. . Ви гадаєте, що вони щось
роблять, або Богу молять ся? Ні, добродію!
Тай не від злодіїв вони замикають ся, але аби
люде не бачили, як вони свою челядь живцем
їдять, та родину тиранять. Кілько то сліз иль-
є ся за тими замками, невидних і нечутних!

Та щó вам казати, добродію! По собі можете міркувати. А кілько, добродію, за тими замками розпусти поганої та п'янства! І все те ні-то та кри-то — ніхто нічого не бачить і не знає, бачить лиш один Бог! Ти, каже, диви-ся на мене при людях, та на вулиці; а від родини моєї тобі зась; на те, каже, у мене замки, та засуви, та собаки люті. Родина, ка-же, річ потайна, секретна! Знаємо ми ті се-крети! Через оті секрети, добродію, лиш є-му одному весело, а другі виють як вовки. Тай що то за секрет? Хто єго не знає! Обдерти сиріт, кривних, свояків, вибити челядь так, аби ні про-що, що він там вирабляє, і писнути не сміла. От і ввесь секрет. Ну, та Бог з ни-ми! А знаєте, добродію, хто у нас гуляє? Мо-лоді парубки та дівчата. То вони від сну кра-дуть годинку-другу тай гуляють парочками. Та ось пара! (Показують ся Кудряш і Варвара. Цілюють ся).

Борис. Цілюють ся!

Кулігін. Се у нас нічого. (Кудряш відхо-дить, а Варвара підходить до своїх воріт і кличе Бори-са. Він приступає).

Поява четверта.

БОРИС, ВАРВАРА і КУЛІГІН.

Кулігін. Я, добродію, на бульвар піду. По-що вам перешкоджати. Там і зачекаю.

Борис. Добре, я зараз прийду. (Кулігін відходить).

Варвара. (Закриваючи ся хусткою). Знаєш ярок за садом Кабанових?

Борис. Знаю.

Варвара. Приходи туди, пізенько!

Борис. По-що?

Варвара. Який-же ти дурний! Приходи : там побачиш по-що. Ну, махай швидче, тебе ждуть. (Борис відходить). Отже не пізнав! Нехай тепер подумає. А вже-ж я знаю, що Катерина не втерпить, вискочить. (Відходить у ворота).

СЦЕНА ДРУГА.

Ніч. Яр порослий корчами; на верху паркан від саду Кабанових і фіртка; вгорі стежка.

Поява перша.

Кудряш. (Уходить із гітарою). Нікого нема. Що-ж се вона там! Ну — посидимо та почекаємо. (Сідає на камінь). Та з нудьги пісеньку заспіваємо. (Співає).

Козак Донець іде, коня до води веде,
Добрий молодець стоїть, при воротах жде,
При воротах жде, сам він думу думає,
Думу думає, як жінку губити-ме.
Ой тай як вже жінка в мужа не молила ся,
Чим боржій у ноги поклонила ся :
„Ой ти, батечку, ти сердечний друже мій!
Не бий ти, не губи ти мене вже з вечера,
А убий, погуби ти мене аж з півночи,
Аж заснуть мої дрібні дітоньки,
Дрібні дітоньки, всі добрі сусідоньки. (Входить Борис).

Поява друга.

КУДРЯШ І БОРИС.

Кудряш (перестає співати). А диви! Смирний, смирний, а также розгуляв ся.

Борис. Кудряшу, се ти ?

Кудряш. Я, Борисе Григоровичу.

Борис. Чого-ж ти тут?

Кудряш. Я?!... Значить, мені треба, Борисе Григоровичу, коли я тут. Без потреби я би не прийшов. А вас куди Бог провадить?

Борис (обзираючи місце). Та от що, Кудряшу: мені би треба осьде лишити ся, а тобі, думаю, все одно, ти можеш іти і на інше місце.

Кудряш. Ні, Борисе Григоровичу, ви, бачу, тут перший раз, а в мене вже осьде місце засиджене і стежку я протоптав. Я вас люблю, добродію, і готов вам в усім послужити, але на сій стежці ви зо мною не здиймайте ся, аби, не дай Господи, якого гріха не вийшло. Злагода ліпша від грошей.

Борис. Що с тобою, Івасю?

Кудряш. Та що: Івасю! Я знаю, що я Івась. А ви йдіть собі своєю дорогою, тай годі. Найди собі сам, і гуляй собі з нею, то нікому до тебе нема діла. А чужих не займай. У нас так не йде, бо як ні, то парубки ноги поломлять. Я за свою... та я й не знаю що зроблю! Горло перерву!

Борис. Ти дурно сердиш ся; мені і не в голові відбивати від тебе. Я би й не прийшов сюди, як би мені не казали.

Кудряш. Хто-ж казав?

Борис. Я не пізнав, темно було. Дівчина якась сперла мене на вулиці та сказала, аби я власне сюди прийшов, за садом Кабанових, де стежка.

Кудряш. Хто-ж би се такий?

Борис. Слухай, Кудряшу. Можна с тобою поговорити по душі, ти не рознесеш?

Кудряш. Кажіть, не бійте ся! У мене все одно, що вмерло.

Борис. Я тут нічого не знаю, ні порядків ваших, ані звичаїв, а се річ така...

Кудряш. Чи не полюбили кого?

Борис. Еге-ж, Кудряшу!

Кудряш. Ну, що-ж, се нічого. У нас на се воля. Дівки гуляють собі, як хочать, батькови та матери нема до сего діла. Лише баби сидять замкнені.

Борис. Ото-ж то й горе моє.

Кудряш. Та не вже-ж ви замужну полюбили?

Борис. Замужну, Кудряшу.

Кудряш. Ех, Борисе Григоровичу, треба покинути!

Борис. Лехко сказати покинути! Тобі се може все одно; ти одну покинеш, а другу найдеш. А я не можу так! Я вже коли полюбив.

Кудряш. Адже се, значить, ви її зовсім занастити хочете, Борисе Григоровичу.

Борис. Сохрани Господи! Сохрани мене Господи! Ні, Кудряшу, як можна! Чи схочу-ж я її занастити! Мені би лише бачити її де не-будь, мені більше нічого не треба.

Кудряш. Як, добродію, за себе ручити! Адже-ж тут який нарід! Сами знаєте. Зїдять, у гріб заженуть.

Борис. Ах, не говори сего, Кудряшу, будь ласкав, не лякай мене!

Кудряш. А вона-ж вас любить?

Борис. Не знаю.

Кудряш. Та чи бачили ся ви коли, чи ні?

Борис. Я лиш один-однісінький раз був у них із стрийком. А то в церкві бачу, на дорозі здибаємо ся. Ах, Кудряшу, як вона молить

ся, якби ти подивився! Який у неї на лиці усміх ангельський, а лице так і ссеє.

Кудряш. То се хіба Кабанова!

Борис. Вона, Кудряшу.

Кудряш. Еге! Так от воно що! Ну, віншуємо!

Борис. Та чим?

Кудряш. Ба, та якже! Значить, у вас поладжено, коли сюди приходили казали.

Борис. Та не вже-ж се вона казала?

Кудряш. А хто-ж би?

Борис. Ні, ти жартуєш! Се не може бути. (Хапає ся за голову).

Кудряш. Що з вами?

Борис. Я вдурію з радости.

Кудряш. Ото! Є від чого дурити! Лише ви дивіть ся — собі клопоту не наробіть, тай єі в біду не вженіть! Воно-то правда, що чоловіку у неї дурак, але свекруха люта страшенно. (Варвара виходить із фіртки).

Поява третя.

ТИЖ і ВАРВАРА, потому КАТЕРИНА.

Варвара (на фіртці співає). „За рікою за бистрою мій Івась гуляє Там мій Івасенько гуляє“.

Кудряш (співає далі). „Товар закунає“ (Свище).

Варвара. (Сходить стежкою і закривши лице хусткою підходить до Бориса). Ти, молодче, зачекай. Діждеш ся чогось (Кудряшеви). Ходім на Волгу.

Кудряш. Що-ж се ти так довго? Ще вас чекати! Знаєш, що не люблю! (Варвара обіймає его одною рукою й вони виходять).

Борис. Немов я сон який бачу! Отєя ніч, піснї, сходи́ни! Ходять, обіймивши ся. Се щось таке нове для мене, таке гарне, таке веселе! Ось і я жду чогось! А чого жду — не знаю, таї здумати не можу; лише бє ся серце та дрожить кождїсїнька жилка. Не можу навіть і здумати тепер, щό сказати їй, дух запирає, вянуть колїна! То як у мене серце дурне раптом закипить, нічим не здержип. Ось їде. (Катерина сходить стежкою, загорнена великою білою хусткою, похнюпивши очи в землю. Мовчанка). Севи, Катерино Петровна? (Мовчанка). Вже як менї подякувати вам, я їй не знаю. (Мовчанка). Коби ви знали, Катерино Петровна, як я вас люблю! (Хоче взяти єї за руку).

Катерина (Вжахнувши ся, та не піднімаючи очей) Не кивай не кивай мене! Ах! ах!

Борис Не сердьте ся!

Катерина Іди від мене! Іди геть, ока́заний чоловіче! Чи ти знаєш: адже-ж менї не відмолити сего грїха, не відмолити ніколи! Адже-ж він каменем-ляже на душу, каменем.

Борис. Не прогонїть мене!

Катерина. По що ти прийшов? По що ти прийшов, погубо моя? Адже-ж я за-мужем, адже менї є чоловіком жити до гробової дошки..

Борис. Ви сами казали прийти..

Катерина. Та порозумїй-же ти мене, вороже ти мій: адже-ж до гробової дошки!

Борис. Волїв би я не бачити вас!

Катерина. (Зворушена) Адже-ж щό я собі лагоджу? Де менї місце, чи знаєш ти?

Борис Утихомирїть ся! (Бере єї за руку). Сядьте!

Катерина. Чого ти моєї погибели хочеш?

Борис. Якже-ж я можу хотіти вашої погибели, коли я вас люблю над усе на світі, над себе самого?

Катерина. Ні, ні! Ти мене занапастив.

Борис. Хиба-ж я який злочинник?

Катерина (хитаючи головою). Занапастив, занапастив, занапастив!

Борис. Боро́ни мене, Боже! Я волю сам пропасти!

Катерина. Ну, якже-ж ти не занапастив мене, коли я, покинувши дім, у ночі йду до тебе?

Борис. Ваша воля була на се

Катерина. Не ма у мене волі. Якби була у мене своя воля, я не пішла би до тебе. (Підводить очі і дивить ся на Бориса. Недовга мовчанка). Твоя тепер воля надомною, хиба ти не бачиш! (Кидає ся єму на швию).

Борис. (Обіймає Катерину). Житє моє!

Катерина. Знаєш що? Тепер мені раптом умерти захотіло ся!

Борис. По що вмирати, коли нам так гарно жити?

Катерина. Ні, мені не жити! Вже-ж я знаю, що не жити.

Борис. Не кажи таких слів, будь ласкава, не смути мене...

Катерина. Еге, тобі гарно, ти вільний козак, а я..

Борис. Ніхто й не дізнає ся про нашу любов. Хиба-ж мені тебе не жаль!

Катерина. Е! Що мене жалувати, ніхто не винен — я сама, на те пішла. Не жалуй, занапащуй мене! Нехай усі знають, нехай усі бачуть, що я роблю. (Обіймає Бориса). Коли я задля тебе гріха не побояла ся, то чи-ж по-

бою ся я людського суду? Кажуть, що навіть лекше буває коли за який-небудь гріх отут, на землі, натерпиш ся.

Борис. Ну, щó про се думати, добре що тепер нам гарно!

Катерина. Та правда! Надумати ся та наплакати ся ще встигну, буде час!

Борис. А я було налякав ся, думав, що ти мене проженеш.

Катерина (всміхаючи ся). Прогнати! Дє вже! Чи з нашим серцем! Якби ти не прийшов, то я, бачу, сама би до тебе прийшла.

Борис. А я й не знав, що ти мене любиш.

Катерина. Давно люблю. Немов на гріх ти до нас приїхав. Як побачила я тебе, зараз не своя стала. Від перпісінького разу, здає ся, якби ти закликав мене, я би й пішла за тобою: йди ти хоть на край світа, я би все йшла за тобою і не оглянулася би.

Борис. А чи на довго чоловік виїхав?

Катерина. На два тижні.

Борис. О, то ми погуляємо. Є час.

Катерина. Погуляємо. А там... (Задумує ся). Як замкнуть на замок, ото смерть! А не замкнуть, то вже найду нагоду побачити ся з тобою! (Входять Кудряш і Варвара).

П о я в а ч е т в е р т а.

ТІЖ, КУДРЯШ І ВАРВАРА.

Варвара. Ну, щó, поладили? (Катерина ховає лице Борисови на груди).

Борис. Поладили.

Варвара. Пішли-би ви, погуляли, а ми зачекаємо. Як буде треба, Івась крикне. (Борис і Катерина відходять... Кудряш і Варвара сідають на камінь).

Кудряш. А хитру се ви штуку видумали, фірткою від саду лазити. Воно для нашого брата дуже наручно.

Варвара. Все я.

Кудряш. Вже-ж ніхто, як ти до сего. А мати-ж не здогадає ся?

Варвара. Е, куди їй! Їй і в лоб не влетить.

Кудряш. А, ну-ж, на гріх?

Варвара. У неї перший сон твердий: от над раньом то пробуджує ся.

Кудряш. Та якже знати! Ану-ж єї нечиста сила підойме.

Варвара. Ну, то що-ж! У нас фіртка від подвіря замкнена з сего боку; поковтає, поковтає, тай піде. А рано ми скажемо, що твердо спали, не чули. Тай Глаша стереже; як тільки що до чого, вона зараз крикне. Без остороги годї. Як же можна! І не чуєш ся, як у біду залізеш. (Кудряш бере кілька акордів на гітарі. Варвара прилягає до плеча Кудряша, котрий не вважаючи на те, грає по-тихоньки).

Варвара. (Позіваючи) Як би то дізнати ся, котра тепер година?

Кудряш. Перша.

Варвара. Ти по чім знаєш?

Кудряш. Сторож у дошку бив.

Варвара (позіваючи). Пора. Завтра ми ранче вийдемо, то довше погуляємо.

Кудряш. (Свище й співає голосно).

Всі домів, всі домів!

А я домів не хочу.

Борис. (За сценою) Чую!

Варвара. (Встає). Ну, прощай! (Позіває, по тому цілює холодно, як давного знакового) Завтра, дивіть ся, приходіть ранче! (Дивить ся в той бік, куди пішли Борис і Катерина). Буде вам прощати ся, не на віки-ж розстаєте ся, завтра побачите ся. (Позіває і витягає ся. Вбігають Катерина, за нею Борис).

П о я в а п я т а.

КУДРЯШ, ВАРВАРА, БОРИС і КАТЕРИНА.

Катерина. (Варварі.) Ну, ходім, ходім! (Піднимають ся по стежці, Катерина обертає ся). Бувай здоров!

Борис. До завтра!

Катерина. А вже-ж, до завтра! Що буде снити ся, скажи! (Підходить до фіртки).

Борис. А вже-ж.

Кудряш. (Співає й грає на гітарі).

Гуляй, дівко, до пори,
До вечірньої зорі!
Ай, лелі, до пори,
До вечірньої зорі!

Варвара. (У фіртці).

Я молода до пори,
До поранньої зорі,
Ай — лелі, до пори,
До поранньої зорі. (Відходить).

Кудряш. Як зіронька занялась,

А я домів піднялась і т. д.

Дія четверта.

На самім переді вузька галерія зо склеплінем стародав-ного будинку, що починає валити ся декуди трава й корчі, за дугою беріг і вид на Волгу.

П о я в а п е р ш а.

Кілька гуляючих, обох полів, проходять за дугою.

І-ий. Дощ накрапає, коби бурі не було.

ІІ-ий. А готова бути

І-ий. Ще то добре, що є де сховати ся.
(Входять усі під склепліне).

Жінка. А щό народу гуляє по бульварі! День святочний, усі повиходили. Купчихи такі повбирані.

І-ий. Поховають ся куди не будь.

ІІ-ий. Побачиш, кільки тепер народу сюди найде !

І-ий (Обзираючи стіни). Отже осьде, братчику ти мій, значить, помальовано було. І тепер іще місцями значно.

ІІ-ий. Еге-ж! Само собою розуміє ся, що було помальовано, та тепер, бач, усе поблекло, зава-лило ся, заросло. Після пожару, то й не на-правляли. Та ти й пожару того не тямиш то-му буде років зо сорок.

І-ий. Ба, щό би се, братчику ти мій, осьде намальовано було? досить важко розібрати.

ІІ-ий. Се геєнна вогненна.

І-ий. Еге-ж, братчику ти мій.

ІІ-ий. І їдуть туди люде всякого стану.

І-ий. Еге-ж, еге-ж! тепер порозумів.

II-ий. І всякого чину.

I-ий. І Арапи?

II-ий. І Арапи

I-ий. А отсе, братчику ти мій, щó таке?

II-ий. А сесе Литовська руїна. Битва! -- бачиш? Як наші з Литвою били ся.

I-ий. Щó-ж воно таке Литва?

II-ий. Та Литва її є.

I-ий. А кажуть братчику ти мій, вона на нас із неба впала.

II-ий. Незнаю тобі сказати. З неба, то з неба!

Жінка. Оттаке, ще й толкуй! Усі знають, що з неба; і де була битва з нею, там на пам'ятку могили насипано

I-й. А щó, братчику ти мій. А тже воно справді так. (Входить Дикий і за ним Кулігін без шапки. Всі кланяються і показують пошану).

Поява друга.

ТІЖ, ДИКИЙ І КУЛІГІН.

Дикий. Отó, замочило геть (До Кулігіна). Відчепи ся ти від мене! Відчепи ся! (Сердито). Дурню якийсь!

Кулігін. Савле Прокоповичу, ваше степенство, адже з сего для всіх загалом обивателів користь.

Дикий. А йди-ж ти геть! Яка тут користь! Кому потрібна тота користь?

Кулігін. Та хотьби й вам, ваше степенство, Савле Прокоповичу. От би, добродію, на бульварі на вільному місці й поставити. А який видаток? Видаток мізерний: стовпок ка-

мінний (показує жестами розмір кожної річи), — дощечку мідяну, оттаку кругленьку, та шпильку — рівну (показує жестом), цілком просту. Я вже все те приладжу сам і цифри виріжу сам. От тоді ви, ваше степенство, коли зволите гуляти, або инчі, що гуляють, підбіжите тай бачите контра година. А то таке місце прегарне, і вид, і все, а немов пусте. У нас также, ваше степенство, і гості бувають, ходять туди на наші види дивити ся то все-ж би таки окраса, — миліще для очей

Дикий Та що ти мені лізеш ув очі з усякою нісенітницею! Може я с тобою й балакати не хочу. Ти повинен був на перед дізнати ся, чи є в мене охота слухати тебе, чи не ма! Що я тобі — рівня чи що! Подиви ся на него — яку важну справу найшов! Так просто з рилом і лізе розмовляти.

Кулігін. Як бия з власною справою ліз, ну, то бувби винен. А то я для громадського добра, ваше степенство. Ну, що значить для громади яких небудь рублів десять! Більше, добродію, не треба.

Дикий. А може ти вкрасти хочеш; хто тебе знає!

Кулігін. Коли я свою працю хочу за дурно віддати, то що-ж я можу вкрасти, ваше степенство! Та мене тут усі знають; про мене ніхто словечка лихого не скаже.

Дикий. Ну, і нехай знають, а я тебе не хочу знати.

Кулігін За що, добродію, Савле Прокоповичу, чесного чоловіка ображати зволите?

Дикий. Хиба-ж я тобі буду здавати справу! Я й важнішому від тебе нікому справи не здаю. Хочу так думати про тебе, то й думаю.

Для других ти чесний чоловік, а я думаю, що ти розбійник, от і все. Хотіло ся тобі почути се від мене? Отже слухай! Кажу, що розбійник, тай годі! Що-ж ти, може процесувати ся зо мною будеш! Отже знай, що ти червак. Схо-чу — помилую, схочу ростолочу.

Кулігін. Бог з вами, Савле Прокоповичу! Я, добродію, маленький чоловік, мене образити що! А я вам от що скажу, ваше степенство: „і в лахмані шановна чеснота!“

Дикий. Ти мені грубянити не смій! Чуєш!

Кулігін. Ніякого грубянства я вам, добродію, не заподіваю; а кажу вам через те, що може й ви задумаєте колись що не будь для міста зробити Сили у вас, ваше степенство, багато; аби воля на добре діло. От хотьби й тепер: у нас бурі часті, а ми не заведемо громозводів.

Дикий (гордо). Все суєта!

Кулігін. Та яка-ж суєта, коли випробовано?

Дикий. А які се там у тебе громозводи?

Кулігін. Стальові.

Дикий (гнівню). Ну, та ще що?

Кулігін. Прути стальові.

Дикий (усе більше й більше сердитий). Чув, що пруди, гаспиде ти якийсь; та ще що? Наладив: пруди! Ну, а ще що!

Кулігін. Більше нічого.

Дикий. А буря-ж що таке, по твоєму, га? Ну, кажи!

Кулігін. Електрика.

Дикий (тупнувши ногою). Яка там ще електрика! Ну, як-же-ж ти не розбійник! Адже-ж буря нам за гріхи посилає ся, аби ми чули, а

ти хочеш прутами та рожнами якимись, Господи прости, боронити ся. Що се ти, Татарин, чи що? Татарин ти? А, кажи! Татарин?

Кулігін. Савле Прокоповичу, ваше степенство, — Державін сказав:

Я тѣломъ въ прахѣ истлѣваю,

Умомъ громамъ повелѣваю.

Дикий. За отєї слова тебе до директора поліції післати, то він тобі дасть! Гей, люде добрі! чи чуєте ви що він каже!

Кулігін. Нічого не вдію, треба покорити ся! А от, як буде у мене мільон, тоді я поговорю. (Махнувши рукою, відходить).

Дикий. Що-ж ти, украдеш, хіба, у кого? Ловіть его! Сякий-такий, хитрий хамиско! З сими людьми який має бути чоловік? Я вже й не знаю. (Обертаючи ся до людей) Та ви, прокляті, хоть кого до гріха доведете! От не хотів я сегодня сердити ся, а він як навмисне таки розсердив. Пронав би! (Сердито) Перестав, бачу, дощ?

І-й. Та, бачу, перестав

Дикий. „Бачу“! А ти дурню, піди та подиви ся. А то: „бачу“!

І-й (Виходячи із підсклепління). Перестав. (Дикий відходить і всі за ним. Сцена якийсь час порожня. Підсклеплінне швидко входить Варвара і притаївши ся, виглядає).

Поява третя.

ВАРВАРА і потому БОРИС.

Варвара. Бачу, він! (Борис проходить у глибині сцени). Се-се! (Борис обзирає ся). Ходи сю-

да! (Кличе рукою, Борис уходить). Що нам із Катериною діяти? Скажи, змилосярди ся!

Борис. А що?

Варвара. Та біда, тай годі. Чоловік приїхав, чи знаєш ти се? І не сподівали ся его, а він приїхав.

Борис. Ні, я не знав.

Варвара. Вона просто не своя стала.

Борис. Відко, тільки я й пожив, що десять деньків, поки его не було. Вже тепер і не побачиш її!

Варвара. Ах, ти якийсь! Та ти слухай! Дрожить уся, ніби в пропасниці; бліда така, мече ся по дому, немов чого шукає. Очи як у божевільної! Якосьто з раня плакати стала, так і ридає. Батеньки мої! що мені з нею діяти?

Борис. Та може се мине ся у неї

Варвара. Ну вже, ледві. На чоловіка не сміє очей підвести. Мамуня се завважали, ходять та все на неї завіряють ся, отак гадуюкою й дивлять ся; а їй від того ще гірше. Попросту мука дивити ся на неї! Тай бою ся я...

Борис. Чого-ж ти боїш ся?

Варвара. Ти її не знаєш! Адже-ж вона чудна якась у нас. Від неї всего жди! Такого наробить, що...

Борис. Ах, Боже-ж мій! Що-ж тут діяти? Ти би з нею розмовила ся гарненько. Не вже-ж її не можна втихомирить?

Варвара. Пробувала. І не слухає нічого. Ліпше й не приступай.

Борис. Ну, якже-ж ти думаєш? що вона може зробити?

Варвара. А от що: бухне чоловікови в ноги, тай розкаже все! Ось чого я бою ся.

Борис. (Вжахнувши ся). Не вже-ж!

Варвара. З неї все може вийти.

Борис. Де-ж вона тепер?

Варвара. Тільки що є чоловіком на бульвар пішли, тай мамуня з ними. Піди й ти, коли хочеш. Або ні, ліпше не йди, а то вона, чого доброго, зовсім зібе ся є толку. (Далеко удари грому) Бачу, буря? (Виглядає). Тай дощик. А от і люде хлюнули.. Сховай ся там де небудь, а я стану осьдечки на очах, аби не подумали чого! (Входять кілька осіб різного стану і полу).

П о я в а ч е т в е р т а.

РІЖНІ ОСОБИ, ПОТОМУ КАБАНИХА, КАБАНОВ, КАТЕРИНА і КУЛІГІН.

І-ий. Мабуть мотиль дуже боїть ся, що так покванно ховає ся.

Жінка. Та вже, хоть ховай ся, хоть ні! Коли кому на роду написано то нікуди не втечеш.

Катерина. (Вбігаючи). Ах, Варваро! (Хапає її за руку і держить міцно).

Варвара. Годїж-бо, що се ти?

Катерина. Смерть моя!

Варвара. Та ти спамятай ся! Збери ся з думками!

Катерина. Ні! Не можу. Нічого не можу. У мене вже дуже серце болить!

Кабаниха. (Входячи). Ото-ж то й є, треба жити так, аби всїгди бути готовою на все; не було би такого страху.

Кабанов. Та які-ж там мамуню, у неї якісь особливі гріхи можуть бути! Все такі самі, як

і в усіх нас, а се вже вона так із роду боїть ся.

Кабаниха. А ти по чім знаєш! Чужа душа потемки

Кабанов. (Жартуючи). Вже хіба без мене щось небудь а за мене, бачу, нічого не було.

Кабаниха. Може й без тебе.

Кабанов. (Жартуючи). Катрусю, кай ся, бра, коли чим грішна! Вже ти від мене не сховавш ся: ні, дарма! Все знаю.

Катерина (Дивить ся в очі Кабанову). Голубчику мій!

Варвара. Ну, щось ти чіпаєш ся! Хіба-ж не бачиш, що їй і без тебе тяжко. (Борис виходить із товпи і витає ся з Кабановим).

Катерина. (Скрикає). Ах!

Кабанов. Чого ти налякала ся! Ти думала, чужий? Се знакомий! Чи стрийко здоров?

Борис. Слава Богу.

Катерина. (Варварі). Чого єму ще треба від мене?... Чи єму мало того, що я так мучу ся. (Притуляючи ся до Варвари, плаче).

Варвара. (Голосно так, аби мати чула). Ми з ніг збили ся, не знаємо, щось діяти з нею; а тут іще чужі лізуть! (Дає знак Борисови, він відходить на самий вихід).

Кулігін. (Виходить на середину, обертаючи ся до товпи) Ну, чого-ж ви боїте ся, скажіть. будьте ласкаві! Тепер кождісінька травичка, кождісінька квіточка радує ся, а ми ховаємо ся, боїмо ся як напасти якої. Буря вбє! Не буря се, а ласка божя. Авже-ж що ласка божя! У вас усе буря! Північна зоря займе ся, лиш би любити ся та чудувати ся премудрости: „Сь полночныхъ странъ ветаєть заря“! А ви жахаєте ся, та міркуєте, чи се на війну чи на помір? Або йде

комета, — не спустив би очей. Красота! На зівзди вже надивили ся, вони все одні й ті самі, а се обнова; ну, і дививби ся та любовував ся! А ви боїте ся й поглянути на небо, дроз вас хапає! З усео ви наробили собі страхонудів. Ех, люде! А от я, не бою ся. Ходім, добродію.

Борис. Ходім! Тут странище. (Відходять).

Поява пята.

ТІЖ, без БОРИСА і КУЛІГНА.

Кабаниха. Бач, які рації розвів! Є що нослухати, нічого казати! Ото часи настали, якісь учителі появили ся! Коли дід отак міркує, то чого вже хотіти від молодих!

Жінка. Ну, все небо заволокло. Ніби шапкою накрило.

І-ий. Гей, братчику ти мій, немов клубком туча ве ся, ніби в ній там щось живе перевертає ся. А так на нас і лізе, так і лізе, мов жива!

ІІ-ий. Вже-ж нагадаєш ти моє слово, що сеся буря дурно не мине ся. Вірну правду тобі кажу, бо знаю. Вже або вбє кого небудь, або дім ізгорить; ось побачиш, бо ади! який блиск незвичайний!

Катерина (вслухуючи ся). Що вони кажуть? Вони кажуть, що вбє кого небудь!

Кабанов. Звісно: так собі плетуть, на вгадь, що в голову влізе.

Кабаниха. Ти не дорікай старшим від себе! Вони знають більше від тебе. У старих

людей на все знаки. Старий чоловік на вітер слова не скаже.

К а т е р и н а (чоловікови). Тисяю я знаю кого вбє.

В а р в а р а (Катерині по-шепки). Та вже бодай мовчи!

К а б а н о в Ти по чім знаєш?

К а т е р и н а. Мене вбє. Моліть ся тоді за мене. (Входить Пані з льокаями. Катерина ховає ся).

Поява шеста.

ТІЖ І ПАНІ.

П а н і. Чого ховаєш ся?! Нема чого ховати ся! Видко, боїш ся: умирати не хоче ся! Пожити хоче ся! Як не хотіти! — бач, яка красуня! Ха, ха, ха! Красота! А ти моли ся Богу, аби взяв красоту! Адже красаота се-ж погибіль наша! Себе занапастиш, людей спокусиш, от тоді й радуєш ся своєю красою! Богато, богато народу до гріха доведеш! Вітрогони на поєдинки виходять, шнадами шпигають один одного. Весело! Діди, старі, набожні, за смерть забувають, їх зводить красаота! А хто відповідати ме? За все тобі відповідати прийде ся. То краще в кручу є красаотою! Та швидче, швидче! (Катерина ховає ся). Куди ховаєш ся, дурна! Адже-ж від Бога не втечеш! (Удар грому). Усі в огни горіти мєте негасимім! (Відходить).

К а т е р и н а. Ах! Умираю!

В а р в а р а. Що се ти, справді, оттак мучиш ся! Стань осторонь та помоли ся: легше буде.

Катерина (підходить до стіни і вклякає на колінки, потому швидко схоплює ся). **Ах! Пекло! Пекло! Гесенна вогненна!** (Кабаниха, Кабанов і Варвара обступаять її) **Все серце розірвало ся! Не можу я більше терпіти! Мамуню! Тихоне! Грішна я перед Богом і перед вами! Чи не я-ж присягала ся тобі, що не погляну без тебе ні на ко-го! Тямиш, тямиш? А чи знаєш ти, що́ я, негідниця, без тебе робила! Першої-ж ночі утекла з дому.**

Кабанов. (Збивши ся з толку, в сльозах, сїпає її за рукав). **Не треба, не треба, не кажи! Що́ ти! Мамуня тут!**

Кабаниха. (Остро). **Ну, ну, кажи, коли вже почала!**

Катерина. **У всі десять ночей я гуляла...** (Плаче. Кабанов хоче обіймити її).

Кабаниха. **Покинь її! С ким?**

Варвара. **Бреше вона, вона сама не знає що́ говорить!**

Кабаниха. **Мовчи ти! От воно що́! Ну, с ким же!**

Катерина. **З Борисом Григоровичем.** (Удар грому). **Ах!** (Падає без чуття на руки чоловіка).

Кабаниха. **А що́, синку! Куди воля провадить! Казала я, то ти слухати не хотїв. Отже діждав ся!**

Д і я п я т а.

Декорація першої дії. Смеркло ся.

Поява перша.

КУЛІГІН (сидить на лавочці), **КАБАНОВ** (іде бульваром).

Кулігін. (Співає).

Нічною темнотою покрились небеса.

Всі люде, до одного, лягли вже спочивать ітд. (Побачивши Кабанова). Здорові були, добродію! Чи далеко Бог провадить?

Кабанов. Домів. А чи чув ти, братчику, що у нас завело ся? Уся, братчику, родина знівечила ся.

Кулігін. Чув, чув, добродію.

Кабанов. Я в Москву їздив, чи ти знаєш? То на дорогу мамуня читали - читали мені науку, а я як виїхав тай загуляв. Дуже вже рад був, що на волю вирвав ся. І цілу дорогу пив, і в Москві все пив, так тобі гуляю, що ну! Так, аби вже за цілий рік нагуляти ся. Ні разу про дім і не згадав. Та хотьби й згадав, то мені би і в голову не прийшло, що тутечки творить ся. Чи чув?

Кулігін. Чув, добродію.

Кабанов. Нещасливий я тепер, братчику, чоловік! Так нізащо ніпрощо й пропадаю, ні за гріш!

Кулігін. Мамуня у вас дуже заго-
нисті.

Кабанов. Еге-ж. Вони всему й причина. А я за-що пропадаю, скажи ти мені, будь ласкав? Я от зайшов до Дикого, ну, випили; думав — лекше буде; аж ні, гірше, Кулігіне! Що то вже жінка супроти мене виробила! Вже гірше й не можна...

Кулігін. Не лехка справа, добродію! Не лехко вас судити.

Кабанов. Ні, стій! Вже-ж нема гіршого від сего. Убити єї за се мало. От мамуня й кажуть: „єї треба живу в землю закопати, аби покутувала“! А я-ж єї люблю, мені жаль єї й пальцем кинути! От попобив трохи, тай то мамуня наказали. Жаль мені дивити ся на неї,

зрозумій ти се, Кулігінє. Мамуня єї живцем їдять, а вона, як тїнь яка, ходить мовчки. Лише плаче, та тає як віск. От я й журю ся, дивлячи ся на неї.

Кулігін. Якось би се, добродію, полагити! Ви би простили єї, тай не згадували ніколи. Адже й самі ви, бачу, теж не без гріха!

Кабанов. Що вже казати!

Кулігін. Та вже так, аби й по п'яному не пострікати! Вона би вам, добродію, була добра жінка; ліпша ніж усі.

Кабанов. Та порозумій же, ти Кулігінє: я-ж би нічого, але мамуня... Хиба з нею договориш ся!...

Кулігін. Пора би вже вам, добродію, своїм розумом жити.

Кабанов. Хиба-ж я роздеру ся! Нема, кажуть, свого розуму. І, значить, жий увесь вік чужим. А я возьму тай остатний, який є, проплю; нехай тоді мамуня зо мною, як з дураком, возять ся.

Кулігін. Ех, добродію! Погано. погано! Ну, а Борис Григорович, добродію, що?

Кабанов. А єго, підляка, в Тяхту, до Китайців. Стрийко до якогось там знакового купця посилає туди на субекта. На три роки єго туди.

Кулігін. Ну, що-ж він, добродію?

Кабанов. Також кидає ся; плаче. Присікали ся ми якось-то до него зо стрийком, тай лаяли-ж, лаяли, — мовчить. Немов дикий якийсь став. Зо мною, каже, робіть, що хочете, лише єї не мучте! І єму єї жаль.

Кулігін. А гарний він чоловік, добродію.

Кабанов. Зібрав ся зовсім, і коні вже готові. Так сумує, що страх! Вже я бачу, що єму попросити ся хоче ся. Ну, та чого ще не

стало! Буде з него. Адже-ж ворог він мені, Кулігін! Розчетвертувати его треба, аби знав...

Кулігін. Ворогам прощати треба, добродію!

Кабанов. Піди-но ти, поговори з мамунею, що вона тобі на се скаже. Отак, братчику Кулігін! Вся наша родина тепер розбила ся. Вже ми не рідні, а немов вороги одно одному. Варвару мамуня лоточили, лоточили, а та не втерпіла, — взяла тай утекла.

Кулігін. Та куди втекла?

Кабанов. Хто її знає. Кажуть із Кудряшем, з Івасем утекла, бо й его нігде не можуть найти. Се вже, Кулігін, правду тобі сказавши усе через мамуню; бо стали вони її катувати і на замок замикає. „Не замикайте, каже, гірше буде“! Оттак і вийшло. Що-ж мені тепер діяти, скажи ти мені! Навчи ти мене, як мені тепер жити! Дім мені остогид, перед людьми сором, за роботу возьму ся, руки опадають. От тепер йду домів: а хіба-ж на радість йду? (Входить Глаша).

Глаша. Тихоне Івановичу, батеньку!

Кабанов. Що ще?

Глаша. Дома у нас не добре, батеньку!

Кабанов. Господи! Се вже одно-на-одно!

Каж. що там таке?

Глаша. Та господиня ваша...

Кабанов. Ну, що-ж? Умерла чи що?

Глаша. Ні, батеньку; втекла кудись, нігде не можемо найти. Збили ся з ніг, шукаючи.

Кабанов. Кулігін! треба, брате, бігти шукати її. Я, братчику, знаєш, чого бою ся? Аби вона з туги на себе рук не наложила! Вже так сумує, так сумує, що ах! Дивити ся

на неї, серце тріскає. Якже-ж ви доглядали?
А чи давно втекла?

Г л а ш а. Недавнісінько, батеньку! Вже наш гріх, не допильнували. Тай то правда: не все встережеш ся.

К а б а н о в. Ну, чого-ж ти стоїш, бігай!
(Глаша відходить). І ми ходім, Кулігіне! (Відходять. Сцена якийсь час пуста. З супротивного боку виходить Катерина і йде по-малу по сцені).

Поява друга.

КАТЕРИНА (сама). *

К а т е р и н а. Ні, нігде не ма! Що то він тепер, бідний, діє? Мені би лише попрощати ся з ним, а там... а там хоть умирати. За що я его занапастила? Адже-ж мені від сего не лекше! Пропадати було мені одній! А то себе занапастила, его занапастила, собі нечесть — єму вічний сором! Еге-ж! Собі нечесть — єму вічний сором. (Мовчанка). Коби-ж я нагадала, що він мені казав? Як то він жалував мене? Які слова казав? (Хапає ся за голову). Не тямлю, все забула! Ночи, ночи мені тяженькі! Всі підуть спати, тай я піду; всім нічого, а мені як у гріб. Так боязко в потемках! Шум якийсь зробить ся і співають, немов би хоронили кого; та так по-тихоньки, що ледви чути, далеко, далеко від мене... Дневи така рада станеш! А вставати не хоче ся: знов ті самі люде, ті самі розмови, та сама мука. Чого вони так дивлять ся

*) Увесь монолог і всі дальші сцени говорить розтягаючи і повторяючи слова, задумчиво і немов забувши ся.

на мене? Чому то тепер не вбивають? Чому так завели? Перше, кажуть, убивали. Взяли-би тай кинули мене у Волгу; я би рада була. „Покарати тебе, кажуть, то з тебе гріх звалить ся, а ти жий, та карай ся за свій гріх“. Та вже намучила ся я! Чи довго-ж мені ще мучити ся! Пощо мені тепер жити, ну, пощо? Нічого мені не треба, ніщо мені не миле, і світ божий не милий! — А смерть не приходить! Ти єї кличеш, а вона не приходить. Що ні побачу, що ні почую, лиш осьде (показує на серце) болить. Ще коби з ним жити, може би радість яку небудь я й бачила... Що-ж: уже все одно, вже-ж душу свою я занастила. Як мені за ним тужно! — Ах! як мені за ним тужно! Вже коли не побачу я тебе, то хоть почуй ти мене з-далеку! Вітри буйні, понесіть ви єму мою тугу-печаль! Батеньки, скучно мені, скучно! (Підходить до берега та на весь голос). Радосте моя, житє моє, душе моя, люблю тебе! Озови ся! (Плаче; входить Борис).

Поява третя.

КАТЕРИНА і БОРИС.

Борис (не бачучи Катерини). Боже мій! Се-ж Се-ж єї голос! Де-ж се вона? (Оглядає ся).

Катерина (підбігає до него і кидає ся єму на шию). Таки я побачила тебе! (Плаче єму на груди. Мовчанка).

Борис. Ну, ось і поплакали разом, довело ся.

Катерина. Ти не забув мене?

Борис. Як-же забути, що ти!

Катерина. Ах ні, не те, не те! Ти не сердишся?

Борис. За що-ж мені сердити ся?

Катерина. Ну, прости мене! Не хотіла я тобі лиха заподіяти; та це моя була воля. Що говорила, що робила, не тямилася себе.

Борис. Ну, годі-ж бо, що ти! що ти!

Катерина. Ну, як же ти? як ти тепер?

Борис. Їду.

Катерина. Куди їдеш?

Борис. Далеко, Катрусю, в Сибір.

Катерина. Возьми мене відси з собою!

Борис. Не можна мені, Катрусю. Не по своїй волі я їду: Стрийко посилав, вже й коні готові; я лише випросив ся у стрийка на мінуточку, хотів бодай з місцем тим попрощати ся, де ми с тобою бачили ся?!

Катерина. Їдь з Богом! Не тужи за мною. Зразу хіба скучно буде тобі, бідному, а там і забудеш.

Борис. Що про мене й балакати! Я — вільна птиця. Але ти як? Що свекруха?

Катерина. Мучить мене, замикає. Всім каже, і чоловікови каже: „не вірте їй, вона хитра“. То, всі й ходять за мною цілісінський божий день та сміють ся мені в очі. За кожним словом все тобою пострікають.

Борис. А чоловік?

Катерина. То добрий, то сердить ся, а все не. Тай остогид-же він мені, остогид, любощі єго мені гірш бійки.

Борис. Тяжко тобі, Катрусю?

Катерина. Вже-ж так тяжко, так тяжко, що вмерти лекше!

Борис. Хто-ж се знав, що нам за любов нашу прийде-сь оттак мучити ся обом! Ліпше було мені тікати тоді!

Катерина. На лихо я побачила тебе. Радости бачила мало, а кілько горя, кілько горя! Та ще на перед кілько! Ну, та що думати про те, що буде! Ось я тепер тебе побачила, сего вони від мене не відберуть; а більше мені нічого не треба. Мені-ж тільки й треба було, що побачити тебе. От мені тепер далеко лекше стало; ніби гора скотила ся с плечей. А я все думала, що ти на мене сердиш ся, проклинаєш мене.

Борис. Що ти, що ти?

Катерина. Та ні, все я не те кажу; не те я хотіла сказати! Тужно мені було без тебе, от що! ну, ось я тебе побачила...

Борис. Аби нас тут не застали!

Катерина. Стій, стій! Щось то я тобі хотіла сказати! От забула! Щось треба було сказати! В голові все путає ся, не нагадаю нічого.

Борис. Час мені, Катрусю!

Катерина. Чекай, чекай!

Борис. Ну, що-ж ти хотіла сказати?

Катерина. Зараз скажу. (Подумавши). Ось що! Як поїдеш ти дорогою, то ні одного бідного так не проминай, кожному дай та накажи, аби молили ся за мою грішну душу.

Борис. Ах, коби знали ті люде, як то мені прощати ся с тобою! Боже мій! Дай Боже, аби їм колись так за солодко було, як тепер мені Будь здорова, Катрусю! (Обіймає її і хоче відійти). Злодії ви! Шибеники! Ех, якби сила!

Катерина. Стій! стій! Дай мені надивити ся на тебе в остатнє. (Дивить ся ему в очи). Ну, буде з мене! Тепер Бог с тобою, їдь. Іди швидче, швидче!

Борис (відходить кілька ступнів і задержує ся). Катрусю, щось негарно! Чи не задумала ти чого? Мука буде мені дорогою, думаючи про тебе.

Катерина. Нічого, нічого! Їдь з Богом! (Борис хоче підійти до неї) Не треба, не треба! Досить.

Борис (плачучи) Ну, Бог з тобою! Одного лиш і треба просити у Бога, аби вона вмерла як найшвидче, аби їй не мучити ся довго! Будь здорова! (Кланяє ся).

Катерина. Будь здоров! (Борис відходить. Катерина провожає его очима і стоїть якийсь час заду. мавши ся).

Поява четверта.

КАТЕРИНА (сама).

Катерина. Куди-ж тепер? Домів іти? Ні, мені домів, так як у гріб. Еге-ж. домів як у гріб!... як у гріб! У грібі краще.. Під деревом могилонька... як гарно! .. Сонічко на неї гріє, дощик єї мочить.. весною на ній травиця росте, мягонька така... птички прилетять на дерево, співати муть, діточки виведуть, квіточки зацвітуть: жовтенькі, червоненькі, голубенькі... усякі (задумує ся) усякі... Так тихо, так гарно! Мені немов би то лекше! А про жите і думати не хоче ся. Знов жити? Ні, ні, не треба... не гарно! І люде мені остогидли, і дім мені остогид, і стіни остогидли! Не піду я туди! Ні, ні, не піду! Прийдеш до них, вони ходять, говорять, а по що мені сего! Ах! потемніло! І знов співають десь! Що співають? Не

розберу. . Вмерти би тепер... Що співають! Усе одно: чи смерть прийде, чи сама... а жити не можна! Гріх! Молити ся не будуть? Хто любить, той буде молити ся.. Руки складають на-вхрест... у домовині. Еге-ж, еге.. я нагадала. А спіймають мене, то завернуть домів силоміць... Ах, швидче, швидче! (Підходить до берега. Голосно): Друже мій! Радосте моя! Будь здоров! (Відходить. Входять Кабаниха, Кабанов і Робітник із факлею).

Поява пята.

КАБАНИХА, КАБАНОВ і КУЛІГІН.

Кулігін. Кажуть, оттутечки бачили.

Кабанов. А чи правда се?

Кулігін. Просто кажуть, що то вона.

Кабаниха. А ти вже налякав ся, розплакав ся! Є за чим. Не бій ся. Ще довго ми з нею маяти ся будемо.

Кабанов. А хто-ж се знав, що вона сюди піде! Місце таке людне, кому в голову прийде оттутечки ховати ся?

Кабаниха. Бачиш, що вона вирабляє! Ось яке зіленько! Як вона характер свій хоче видержати! (З різних боків збирають ся люди з факлями).

Один із людей. А що, нашли?

Кабаниха. То-то, що ні? Немов запала ся кудись.

Кілька хлопів. Що за диво! Ото пригода! І де-би се вона поділа ся!

Один із людей. Та найде ся!

Другий з товни. Чому би не найшла ся!

Третій. Ось-ось, сама прийде (Голос за сценою: „Ей, човен!“).

Кулігін (з берега). Хто кричить? хто там? (Голос: „Жінка в воду скочила!“) (Кулігін і за ним кілька чоловіків вибігають).

Поява шеста.

ТІЖ без КУЛІГІНА.

Кабанов. Батеньки мої, се-ж вона! (Хоче бігти. Кабаниха задержує его за руку). Мамуню пустіть, смерть моя! Я її витягну, а. ні, то й сам... що мені без неї!

Кабаниха. Не пущу, і не думай! Через неї та себе занепащувати, чи варта-ж вона сего! Хиба-ж мало вона нам сорому наробила, та ще й ось що задумала!

Кабанов. Пустіть!

Кабаниха. Є кому й без тебе. Проклену, коли підеш.

Кабанов (падаючи на колінки). Бодай поглянути мені на неї!

Кабаниха. Витягнуть: поглянеш.

Кабанов (встає. До людей). Що, голубчики, чи не видно чого?

І-ий. Темно внизу, не видно нічого. (Шум за сценою).

ІІ-й Бачу, кричать щось, але нічого не розбереш.

І-й. Та се Кулігіна голос.

ІІ-й. Онде з факлею по берегу ходять.

І-й. Сюди йдуть. Он і єї несуть. (Дещо людей вертає ся назад).

Один із тих, що вернули ся. Козак Кулігін! Осьдечки близенько, у кручі коло берега: з вогнем воно у воду далеко видко; от він і побачив сукню. тай витяг єї.

Кабанов. Жива?

Другий. Де вже жива! З висока скочила: осьдечки скала, та, мабуть на якірь упала, вдарила ся, бідна! А справді, братці, як жива! Лише на скрані маленька ранка і лиш одна-однісінька капелька крови. (Кабанов пускає ся бігти, на зустріч ему Кулігін із людьми несуть Катерину).

Поява сема.

ТІ Ж І КУЛІГІН.

Кулігін. Ось вам ваша Катерина. Робіть із нею, що хочете! Тіло єї осьдечки, беріть єго; а душа тепер не ваша: вона тепер перед суддею, котрий милосерніщий від вас! (Кладе трупа на землю тай тікає).

Кабанов. (Кидає ся до Катерини). Катрусю! Катрусю!

Кабаниха. Годі. За нею й плакати гріх.

Кабанов. Мамуню, то ви єї занапастили! Ви, ви, ви...

Кабаниха. Що ти? Чи не тямиш ся о-світї! Забув, с ким балакаєш!

Кабанов. Ви єї занапастили! Ви! Ви!

Кабаниха. (Синови). Ну, я с тобою до-

ма поговорю. (Низько кланяєся народови). Спасибіг вам, люде добрі, за вашу услугу! (Всі кланяються).

К а б а н о в. Добре тобі, Катрусю! Але по що я лишив єя на світі, жити та мучити єя! (Падає на труп жінки).

К І Н Е Ц Ї.

* * *

Сей переклад уже має свою сумну історію. Зроблений він іще в початку 1879 р. і, значить, перележав доси в рукописи поверх 20 років; оригінал перекладу пропав, у чужих руках, і праця моя вратована лише тим, що знято копію для русько-української театральної трупи в Галичині та що сю копію мені, принакдом, пощастило добути — в 1892 році, дякуючи мому доброму приятелю д. Несторови Яверовському, що якийсь час належав до нашої театралької трупи.

Наша театральна трупа грала „Бурю“ в отсім перекладі, перший раз, бачу, 1880 р., у Львові, але, — як писав мені тоді за границю д. Франко, — песа не подобала ся старим львівським кокеткам, — їх уразила „неморальність Катерини“; до того-ж тодішня наша суспільність дуже лякала ся „соціалізму“, а властиво все-го нового. Розуміє ся, „Буря“ впадала. Відновлено її щось аж у 5 років після того, за нової дирекції — дд. Івана Біберовича та Івана Гриневецького. Про се пише нам д. Іван Біберович — тепер урядник коломиїської каси ощадности — в листі з 15/І 1900 р. Другий раз виставлено „Бурю“ 7-ого ноября 1884 р., теж у Львові, на дохід артистки Іванни Біберовички, жінки директора,

котра грала ролю Катерини. Сим разом песі пощастило саля була набита, доходу 226 гульденів, („що дуже рідко лучало ся“, завважує д. Біберович). Публіка прийняла песу горяче, газети однодушно піднесли прекрасну, прочуту гру всіх артистів, особливо д. Біберовички. Але львівським проводирям сама песа не дуже подобала ся. Тодішній орган москвофілів рад був виставі песи лише тому, що публіка мала нагоду побачити великоруських міщан, у їх оригінальних костюмах (умисно зроблених); сама-ж песа, на думку москвофільського органу — за стара: мовляв, таке міщанство було в Росії 50 років перед тим. Польські газети, звісно, не найшли в „московській“ песі драматичного таланту, суцільности. „Дѣло“, орган народоуців, котрі здавна мали свою сміхотворну „естетику“ (скодифіковану потому в „Исторіи литературы руской“ неб. Ом. Огоновського), те-ж не дуже похвалило песу. Через те дальша доля її на нашій сцені була й тепер рішена згори, не лиш у Львові, але й на провінції.

„Театер (руський), — пише д. Біберович, — коли приїздить до якого міста, то звичайно просить кількох визначніших людей, аби, порозумівши ся з ширшими кругами, вибрали собі штуки, які їм до вподоби, а що провінціяльна публіка інформує ся з львівських газет, то на представлена штук, не дуже хвалених у Львові, не конче ходить, а перед пустими лавками грати годї!“ На провінції виставили „Бурю“ лише тричі, — все 1885 р., — а то: 4-ого апріля у Дрогобичи, 26-ого августа у Підволочисках і 3-ого октябрю у Тернополі. Доходу було в першій місті 83 гульд., у другій 42 гульд. 50 кр., у третій 52 гульд. 45 кр.

Після того песа впала зовсім.....

Я повинен би розказати й дальшу історію „Бурі“ в нашій Галичині — мої заходи відновити її на сцені та надрукувати переклад, але се ще справа занадто свіжа й болюча. Скажу тільки, що мені не пощастило

ані одно ані друге, і то дякуючи не москвофілам, ані в загалі штепованим рутенським назаднякам, але власне деяким Русинам-Українцям, котрих можна було вважати за світоців у таких справах

Ось яка доля постигла в напій Галицькій Руси „Грозу“ — найкращий твір визначного російського драматурга — той самий, що про него славний російський критик Н. Добролюбов написав прекрасну розвідку п. з. „Лучь свѣта въ Темномъ Царствѣ“; той самий, що ще в 60-их роках ворухив до глибини душі усю справдішню інтелігенцію „варварської Росії“, де ним зачитували ся, де его виставляли, без числа разів, з великим успіхом, і на звичайних, і на аматорських сценах, і де він, у купі з названою, повище розвідкою Добролюбова та другою его розвідкою п. з. „Темное Царство“ (се-бто царство неволі московських женщин, що показав Островський у всіх инчих своїх драматичних творах) — мав великий вплив на еманципацію жінчини в Московщині й російській Україні, виводячи їх із темного царства неволі та неробства, звісно, не в Волгу, як нещасну Катерину, а на вольну волю — дійсної любови, науки, корисної суспільної діяльності, самостійного становища.

Дехто з названих противників „Бурі“ в Галичині, — де остатнім часом почало ся на-ново заснічувати, як перед 1880 р., — повторяли мені фразу москвофілів із 1884 р., а властиво фразу звісних російських супостатів Добролюбова — Докторів Бессервіссерів (Ліпшезнайків), як би їх назвав Др. Франко —: „Буря“ п е с а з а с т а р а, так що її вже не варто ані грати, ані друкувати в українським перекладі.

Чи правда-ж се? Чи справді „Буря“ — така, що її не варто ані грати, ані друкувати по українськи? Се питанє можна рішити, запитавши, найперше: чи „Буря“ — твір артистичний, чи ні? Отже тут не може бути

найменшого сумніву: „Буря“ твір не лише високо-артистичний, але й високо-драматичний, і при тому реалістичний, з живими особами й натуральною сценою людського життя. Коли-ж так, то не можна говорити про старість „Бурі“, — є річи, старші від неї на кілька сот років, а про те вони й доси не старі.

А може тема, порушена в „Бурі“ — за стара для Галичини? Може наша руська родина в Галичині надто дуже відбігла від тої московської, що показана в „Бурі“? Може у нас се питання вже порішене — „ein überwundener Standpunkt“, як каже Німець? Остатнє, нехай що правда, але певно в гірший бік — очевидного блуду або, ще гірше: всестороннього, гідкого кокетства, потайних, прикритих покривалом подружньої вірності та чесности, — супроти чого, розуміє ся, Катерина Островського, зі своєю щирістю та отвертістю, — людина високо-високо-моральна. В загалі-ж доля Галичанки в родині і доси дуже незавидна, навіть у вищих і середних верствах. А чим нижче й далі, тим обширніше та страшніше те наше „Темне Царствечко“, бо там, до духової неволі приходять іще й чим раз тяжча праця жінщини, чим раз гірші злидні. (А що те царствечко триває в Галичині і в найсвітніших наших кругах — се доказує те тупе, вперте протиривство „Бурі“, про яке розказано вище).

Та хиба-ж воно тепер може бути де-небудь инакше? Хиба становище жінщини, навіть у більше цивілізованих країнах, як Московщина або й наша Русь-Україна, багато краще? Хиба було воно коли-небудь краще і хиба швидко воно поправить ся? Хиба швидко загал жінщин вищих верстов цілого цивілізованого світа справді визволить ся — стане дійсно людьми, а не лише самицями, що дорожать лише власним тілом і знають лиш его потреби? (Ми вже й не кажемо про тих мужчин, котрі самі лише того бажать від жінщин і, значить, винні тут далеко більше ніж жінщини).

Справа відносин мужчини до жінчини — і стара й нова, як світ, і буде такою, поки живе на світі людський рід, а з ним і подружжя, родина, і те, що звуть, несправедливо, „вільною любовою“, — несправедливо, бо се, властиво, продажний блуд, під найрізнороднішими формами. Отже, не дивлячи ся тепер у сю країну пітьми, що правда, далеко чорнішу, в наслідках, ані-ж полове жите в родині, — треба сказати, що й остатня, хоть вічно принадна, але й вічно, і то чим раз більше, невдоволяюча. Ось чому й інтерес для таких літературних творів як „Буря“ Островського мусить рости. „Буря“, значить, — твір вічно свіжий, вічно живучий, безсмертний.

Певність про потребу „Бурі“ для найширших верств нашої суспільности та про кращу дальшу її долю у нас, утихомирює в мині бодай трохи болюче почуте жалю й сорому за те, що появляє ся вона по нашому аж так пізно і після таких перепоп!...

Іще одно.

Пускаючи „Бурю“ в нашу суспільність, ми мусимо згадати добрим словом усіх її перших виконавців-артистів. Вони, ті злиденники, як ми бачили, доросли були до розуміння великої культурної ваги сего твору, але впали з ним серед нашої малокультурної суспільности, як падали й падуть серед неї наші найпередніші діячі на всіх полях. Ось спис осіб, що грали „Бурю“ за дирекції дд. Біберовича та Гриневецького, поданий нам д. Біберовичем: **Дикий** — Стефан Стефурак, визначний артист, уже небіжчик; **Борис** — Іван Біберович; **Кабаниха** — Антося Осиповичка, Полька, славна артистка, і доси в нашій трупі; **Тихон** — Іван Гриневецький, умер; **Катерина** — Іванна Біберовичка, славна колись артистка; **Варвара** — Доміцеля Вишневська, властиво Костуркевич, Полька, пізніше вийшла за-муж за Керницького — тепер обоє в однім із польських провінціальних театрів у Росії; **Кулігін** — Андрій Стечинський, властиво Мужик, визна-

чний артист, умер; **Кудряш** — Андрій Клішевський, істиво Родкевич, Поляк, і доси в польськiм театрі у Львi; **Шапкін** — Осип Осипович, властиво Книш, умер; **Т** — Марія Людкевич, умерла; **Глаша** — Іванна Гриницька, вийшла за-муж за урядника податкового; **Пані** Олімпія Ляковська, Полька, померла.

Нарешті дякую д. В. Щуратови за переклад на ст. 47.

Львів, 19 априля 1900.

М. Павлик.

Друкарські помилки:

Ст. 3, рядок 10 з гори, після слова „міщан“ пропущено слово „годинникарь“ і ст. 22, рядок 14 зри замість „Волві“ має бути „Волзі“.